

ДНЕВНИКЪТ

(стенографски)

на

XV-то обикновено Народно събрание.

Първа редовна сесия.

— 3 —

XXVII заседание, събота, 26 ноемврий 1911 г.

(Открито отъ подпрѣседателя г. М. Маджаровъ, въ 2 ч. 45 м. слѣдъ пладне)

Прѣседателствуващъ М. Маджаровъ: (Звъни) Засѣданието се отваря.

Моля секретаря г. Атанасъ Буровъ да прочете списъка на г. г. народнитѣ прѣдставители.

Секретарь А. Буровъ: (Прочита списъка. Отсѣствуватъ г. г. народнитѣ прѣдставители: Желѣзъ Абаджиевъ, Никола Алтимирски, Цанко Бакаловъ, Иванъ Балтаджиевъ, Димитъръ х. Ваневъ, Стефанъ Бояджиевъ, Маринъ Гайдовъ, Стефанъ Георгиевъ, Мурадъ-бей Джевдедовъ, Василъ Димчевъ, Добри Добревъ, Георги Добриновичъ, Димитъръ Драгиевъ, Стефанъ Дрънковъ, Христо х. Димитровъ, Георги Икономовъ, Димитъръ Икономовъ, Василъ Константиновъ, Константинъ Кръстевъ, Георги Маджаровъ, Руфи Махмудовъ, Мехмедали Герей Месудовъ, Минко Михайловъ, Цани Миховъ, Иванъ Младеновъ, Ахмедъ-бей х. Неджибъ-беевъ, Петъръ Папанчевъ, Иванъ Пецовъ, д-ръ Константинъ Помяновъ, Иванъ Поповъ, Василъ Радоевъ, Иванъ Русевъ, Стоянъ Русевъ, Юрданъ Русевъ, Стефанъ Савовъ, д-ръ Константинъ Списаревски, Цонко Харбовъ, д-ръ Андрей Ходжовъ, Георги Христовъ, Илия Цвѣтковъ, Дечко Ченгелиевъ, Никола Ченковъ и Тодоръ Чочевъ)

Прѣседателствуващъ М. Маджаровъ: Г. г. народни прѣдставители! Отъ 212, отсѣствуватъ 43 души народни прѣдставители; слѣдователно, имаме нужния съставъ, за да можемъ да считаме, че засѣданието е редовно конституирано.

Прѣди да пристъпимъ къмъ дневния редъ, имамъ честъ да ви съобща слѣдното. Въ дневника на засѣданието отъ 19. того е отбѣлѣзано, че балчишкиятъ народенъ прѣдставител г. Никола Ченковъ е взелъ отпускъ за два дена; но отъ справката, която направихъ въ заявлението му, се оказа, че той е искалъ отпускъ за двѣ недѣли, и въ такъвъ смисълъ трѣбваше Народното събрание да гласува. Азъ ще моля сега да се поправи тая грѣшка. Тѣзи отъ г. г. народнитѣ прѣдставители, които сж съгласни да се даде двунедѣленъ отпускъ на балчишкия народенъ прѣдставител г. Никола Ченковъ, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Ескиджумайскиятъ народенъ прѣдставител Иванъ Русевъ е поискалъ 10 дена отпускъ. Моля, които приематъ да му се даде този отпускъ, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Други отпускни нѣма.

На пръвъ дневенъ редъ, г. г. народни прѣдставители, както ви е извѣстно, имаме доклада на проше-тарната комисиия.

Моля докладчика г. Никола Козаревъ да докладва.

Докладчикъ Н. Козаревъ: Г. г. народни прѣдставители! Въ раздаденитѣ списъци на разгледанитѣ отъ проше-тарната комисиия прошения — единиятъ отъ 28 и 29 октомврий и 1 ноемврий, а другиятъ отъ 5 ноемврий 1911 г. — ще намѣрите въ първия подъ № 117 едно заявление отъ жителитѣ на с. Дамаргьозъ, Шуменска околия, съ което молятъ да имъ се опростятъ 876 л., поради погрѣшно размѣтане на поземелния налогъ.

Това заявление своеврѣменно е било пратено въ Финансовото министерство и бившиятъ министъръ на финанситѣ, съ отношение № 3.997 отъ 5 априлий 1910 г., е далъ мнѣние, че трѣбва да се удовлетвори искането имъ и да се опрости споменатата сума.

Независимо отъ това, проше-тарната комисиия е разгледала своеврѣменно това прошение и е взела рѣшение да се опрости сумата. Прѣдъ видъ, обаче, рѣшението на Народното събрание отъ 12 ноемврий, съ което Събранието е рѣшило наново да се иска и отъ настоящия финансовъ министъръ да потвърди старото мнѣние, проше-тарното е пратено наново, и финансовиятъ министъръ, съ отношение № 13.106 отъ 24 ноемврий 1911 г., поддържа изказаното мнѣние въ отношението № 3.997 отъ 5 априлий 1910 г., а именно да се удовлетвори искането на просителитѣ. Въ слѣдствие на това азъ съмъ натоваренъ отъ проше-тарната комисиия да моля почитаемото Народно събрание да удовлетвори това искане, като се опростятъ на жителитѣ отъ с. Дамаргьозъ, Шуменска околия, 876 л., като погрѣшно размѣтнатъ облогътъ на селото имъ.

Прѣдседателствуващъ М. Маджаровъ: Никой не иска думата, затова ще се гласува.

Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Нѣма финансовия министъръ.

Илия С. Бобчевъ: Той си е изказалъ мнѣнието.

Докладчикъ Н. Козаревъ: Тукъ е мнѣнието на финансовия министъръ. Освѣтѣ туй, тукъ има единъ министъръ, правителството се прѣдставя отъ него.

Прѣдседателствуващъ М. Маджаровъ: Понеже никой не иска думата, ще се гласува, г-да. Тѣзи отъ васъ, които приеми мнѣнието на г. докладчика на прошетарната комисија, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Докладчикъ Н. Козаревъ: Слѣдва № 161 отъ сжия списъкъ, заявлението на Димка Петрова, отъ Свищовъ, за опрощение 154 л. данѣкъ, по причина на бѣдностъ.

Това прошение своеврѣменно е било пращано въ Финансовото министерство за мнѣние. Финансовото министерство, съ отношение № 12.013 отъ 11 ноемврий 1909 г., е дало съгласието си да се опрости на просителката сумата 154 л., държавенъ данѣкъ на покойния ѝ мжжъ, за годинитѣ 1895—1905 г. Въ слѣдствие рѣшението на почитаемото Народно събрание, това прошение наново е било повърнато въ Финансовото министерство, и то, съ отношение № 13.156 отъ 25 ноемврий 1911 г., поддържа изказаното мнѣние отъ бившия финансовъ министъръ, подъ № 12.013 отъ 11 ноемврий 1909 г.

Въ слѣдствие на това, прошетарната комисија рѣши да се опрости тази сума, и азъ моля почитаемото Народно събрание да опрости на просителката Димка Петрова, отъ Свищовъ, сумата 154 л., държавенъ данѣкъ на покойния ѝ мжжъ, за годинитѣ 1895—1905, поради бѣдностъ и болестъ.

Прѣдседателствуващъ М. Маджаровъ: Никой не иска думата, ще се гласува. Тѣзи отъ васъ, които приеми мнѣнието на г. докладчика на прошетарната комисија, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Докладчикъ Н. Козаревъ: Слѣдватъ прошенията отъ втория списъкъ, отъ 5 ноемврий 1911 г. Има едно заявление подъ № 234 — на стр. 28 — подадено отъ Богдана Ив. Цв. Лобоски, отъ София, съ което моли да му се опрости военниятъ данѣкъ и пѣтната повинностъ.

Това заявление своеврѣменно е било пращано въ Финансовото министерство, и то, съ отношение № 13.664 отъ 31 декемврий 1909 г., е дало съгласието си да се опрости въпросната сума. Въ слѣдствие рѣшението на почитаемото Събрание, отъ 12 ноемврий, повторно е пратено на сегашния финансовъ министъръ, и той, съ отношение № 13.118 отъ 24 ноемврий 1911 г., поддържа изказаното мнѣние на неговия прѣдшественникъ — да се опрости сумата 120 л. воененъ данѣкъ на просителя Богданъ Ив. Цв. Лобоски, жителъ софийски, за годинитѣ 1908 и 1909.

Прѣдседателствуващъ М. Маджаровъ: Никой не иска думата, ще се гласува. Тия отъ г. г. народнитѣ прѣдставители, които приеми прѣдложението на прошетарната комисија, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Докладчикъ Н. Козаревъ: Слѣдва № 262 отъ сжия списъкъ, прошенията на Мошона Береджикъ, отъ София, за опрощение на 209-35 л., дължими отъ данѣци за 1900 г.

Това заявление своеврѣменно е било пращано въ Финансовото министерство, което, съ отношение

№ 113 отъ 8 януарий 1909 г., е дало съгласието си да се опрости на просителя тази сума. Повторно е пратено сега, и Финансовото министерство, съ отношение № 13.104 отъ 24 ноемврий 1911 г., поддържа изказаното мнѣние отъ бившия финансовъ министъръ.

Въ слѣдствие на това, прошетарната комисија рѣши да се опрости тази сума. И азъ моля почитаемото Народно събрание да рѣши да се опрости на Мошона Береджикъ, отъ София, поради бѣдностъ и многочислено сѣмейство, сумата 209-35 л., дължима отъ данѣци.

Прѣдседателствуващъ М. Маджаровъ: Ще се гласува, г-да, понеже никой не иска думата. Тия отъ васъ, които приеми рѣшението на прошетарната комисија, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Докладчикъ Н. Козаревъ: Слѣдва № 276 отъ втория списъкъ, заявлението на монастира „Св. Никола“, Сеславски, Софийска околия, съ което моли да му се опрости 305-90 л. данѣци.

Това заявление своеврѣменно е било пращано въ Финансовото министерство, което, съ отношение № 12.407 отъ 19 ноемврий 1909 г., е дало съгласието си, за да се опрости този данѣкъ. Повторно е било пратено на сегашния финансовъ министъръ, който, съ отношение № 13.160 отъ 25 ноемврий т. г., поддържа изказаното мнѣние да се опрости тази сума.

Прошетарната комисија рѣши да се опрости сумата 305-90 л., и моля Народното събрание да приеме да се опрости тази сума на монастира „Св. Никола“.

Прѣдседателствуващъ М. Маджаровъ: Понеже никой не иска думата, ще се гласува. Тия отъ васъ, които приеми мнѣнието на г. докладчика на прошетарната комисија за опрощението сумата отъ 305-90 л. на монастира „Св. Никола“, дължими отъ данѣци, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Докладчикъ Н. Козаревъ: Слѣдва заявлението № 281, подадено отъ Димитра Петровъ, отъ Варна, съ което моли да му се опростятъ 239-75 л.

Това заявление своеврѣменно е било пращано въ Финансовото министерство, което, съ отношение № 115 отъ 8 януарий 1909 г., е дало съгласието си за опрощението имъ, поради голѣма бѣдностъ на просителя. Повторно е пратено на сегашния финансовъ министъръ, и той, съ отношение 13.158 отъ 25 ноемврий т. г., поддържа мнѣнието на министерството отъ 8 януарий 1909 г.

Въ слѣдствие на това, прошетарната комисија рѣши да ходатайствувамъ прѣдъ васъ, за да се опростятъ 122-45 л., данѣкъ за годинитѣ 1896—1905, поради голѣма бѣдностъ.

Прѣдседателствуващъ М. Маджаровъ: Понеже никой не иска думата, ще се гласува. Тия отъ васъ, които приеми мнѣнието на г. докладчика за опрощението на тая сума, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Докладчикъ Н. Козаревъ: Слѣдва прошенията № 296 на Ана Ст. Голова, отъ Котелъ, съ което моли да ѝ се опрости сумата 17-40 л., държавни данѣци, останали отъ покойния ѝ съпругъ за годинитѣ 1895—1900 г.

Това заявление е пращано въ Финансовото министерство, което е дало съгласието си за опрощение на сумата. Повторно е пратено на сегашния финансовъ министъръ, и той, съ отношение № 13.157 отъ 25 ноемврий т. г., поддържа изказаното мнѣние отъ бившия финансовъ министъръ съ отношението № 11.852 отъ 9 ноемврий 1909 г.

Въ слѣдствие на това, прошетарната комисија рѣши да се опрости на Ана Ст. Голова сумата 17-40 л., и азъ моля почитаемото Събрание да утвърди това рѣшение на комисијата.

Прѣдседателствуващъ М. Маджаровъ: Никој не иска думата, ще се гласува. Тѣзи отъ васъ, които приемиатъ мнѣнието на г. докладчика, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Докладчикъ Н. Козаревъ: Слѣдва прошеніето № 318. Мина Славова, отъ с. Сърневецъ, Чирпанска околия, моли да ѝ се опростятъ 47-95 л. данъци за годинитѣ 1877—1909.

Това заявление своеврѣменно е било пратено въ Финансовото министерство, което е дало съгласието си, съ отношение № 7.183 отъ 1 юлий 1910 г., за опрощението на тѣзи данъци. Повторно е пратено въ Финансовото министерство, и то, съ отношение № 13.161 отъ 25 ноемврий 1911 г., е дало съгласието си за опрощението на въпросната сума.

Прошетарната комисија сѣщо рѣши да се опрости тази сума, и азъ моля Народното събрание да рѣши да се опростятъ 47-95 л. данъци на Мина Славова, отъ с. Сърневецъ, Чирпанска околия.

Прѣдседателствуващъ М. Маджаровъ: Понеже никой не иска думата, ще се гласува. Тѣзи отъ васъ, които приемиатъ мнѣнието на г. докладчика, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Докладчикъ Н. Козаревъ: Слѣдва заявлението № 357 на Коля П. Пантовъ отъ Стара-Загора, за опрощение на 149-81 л. отъ държавни данъци. Това заявление е пратено въ Министерството на финанситѣ и то е дало съгласието си за опрощението на тази сума, съ писмо № 40 отъ 4 януарий 1910 г.; повторно това заявление е пратено на сегашния министъръ на финанситѣ, който, съ отношение № 13.107 отъ 24 ноемврий т. г., изказва съгласието си за опрощение само на 102-93 л. за годинитѣ 1877/1891 и 1896/1905.

Прошетарната комисија рѣши да се опростятъ на Коля П. Пантовъ отъ Стара-Загора само 102-93 л. Моля почитаемото Събрание да рѣши за опрощението на тази сума.

Прѣдседателствуващъ М. Маджаровъ: Понеже никой не иска думата, ще се гласува. Тия отъ васъ, които приемиатъ прѣдложението на прошетарната комисија, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Докладчикъ Н. Козаревъ: Слѣдва заявлението № 359 на Еля Колевъ отъ Стара-Загора, за опрощение на 112-07 л. отъ данъци. Това заявление е пратено своеврѣменно отъ прошетарната комисија въ Министерството на финанситѣ, което, съ отношение № 6.157 отъ 5 юний 1910 г., е дало съгласието си за опрощение на сумата; повторно това заявление е пратено на сегашния министъръ на финанситѣ, който, съ отношение № 13.159 отъ 25 ноемврий 1911 г., поддържа мнѣнието на своя прѣдшественикъ.

Прошетарната комисија рѣши да се опростятъ на просителя Еню Колевъ, данъкъ занятие 48 л. за годинитѣ 1898/901 и пжтна тегоба 12 л. за 1898 г. и 1902 г. — всичко 60 л. Моля почитаемото Събрание да рѣши да се опростятъ тия суми на просителя Еню Колевъ.

Прѣдседателствуващъ М. Маджаровъ: Понеже никой не иска думата, ще се гласува. Тия отъ васъ, които приемиатъ прѣдложението на прошетарната комисија, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Докладчикъ Н. Козаревъ: По списъцитѣ има и други заявления, които фигуриратъ, както виждате, като удовлетворени, но тѣ се касаятъ до отстапването нѣкои мери и държавни земи. Съгласно правилника за вжтрѣшния редъ на обикновеното Народно събрание и съгласно старото рѣшение на XIV-то обикновено Народно събрание, такива прошения, за да бждатъ удовлетворени, не е достатъчно само рѣшението на прошетарната комисија, а е нужно г. министърътъ на финанситѣ да сезира народното прѣдставителство съ законодателно прѣдложение. Ето защо, при всичко че тия прошения фигуриратъ въ вѣдомостта като удовлетворени по рѣшението на прошетарната комисија, обаче ще трѣбва да чакаме а тѣхъ законодателно прѣдложение отъ г. министра на финанситѣ.

Прѣдседателствуващъ М. Маджаровъ: Г. г. народни прѣдставители! Първата точка отъ дневния редъ се свърши.

Пристигаваме къмъ втората точка отъ дневния редъ — избиране комисија за провѣряване неприкосновенитѣ запаси на армията. Понеже това избиране става по прѣдложение на прѣдседателството, азъ ще ви моля да приемиете лицата, които сега ще ви прѣдложатъ. Тѣ сж трима души. Този изборъ се прави на основание чл. 5 отъ специалния законъ за неприкосновенитѣ запаси на армията. Трѣбва да се има прѣдъ видъ, че тази комисија още въ тази сесия трѣбва да докладва на Народното събрание въ едно тайно засѣдание за извършената провѣрка.

На първо мѣсто, за членъ на тази комисија ви прѣдлагамъ г. Христа Тодоровъ. Приемиате ли го?

Обаждатъ се: Приема се.

Прѣдседателствуващъ М. Маджаровъ: На второ мѣсто — г. Атанасъ Буровъ. Приемиате ли се?

Обаждатъ се: Приема се.

Прѣдседателствуващъ М. Маджаровъ: На трето мѣсто — г. Петъръ Пешевъ. Приемиате ли се?

Обаждатъ се: Приема се.

Прѣдседателствуващъ М. Маджаровъ: Тогава, пристигаваме къмъ третата точка отъ дневния редъ — избиране депутация за поднасяне на Негово Величество Царя отговора на тронното слово.

Споредъ чл. 35 отъ правилника: (Чете) „Отговорътъ на тронното слово се поднася на държавния глава отъ една депутация, състояща отъ членоветъ на бюрото, отъ комисијата, която е изработила проекта, и отъ по единъ прѣдставителъ на всѣки окръгъ, избрани отъ Събранието, по прѣдложение отъ прѣдседателството“. Понеже имаме вече избрани както бюрото, така сѣщо и комисијата по изработването проекта за отговора на тронното слово, затова оставатъ да се избератъ лицата, които ще прѣдставляватъ отъ себе си по единъ окръгъ. Понеже прѣдлагането имъ се прѣдоставя на прѣдседателството, азъ ще ви моля, като ви прѣдложатъ тия лица, да отговорите съ вдигане на ржка.

Отъ Бургаския окръгъ — г. д-ръ Цоню Тотевъ, отъ Варненския — г. Златанъ Бръчковъ, отъ Видинския — г. Коста Стефановъ, отъ Врачанския — г. Иванъ Русевъ, отъ Кюстендилския — г. Константинъ Ленковъ, отъ Пловдивския — г. д-ръ Мито Багаровъ, отъ Пльвенския — г. Борисъ Христовъ, отъ Русенския — г. Георги Губидѣльниковъ, отъ Търновския — г. Анастасъ Мустаковъ, отъ Старозагорския — г. Слави Славовъ, отъ Софийския — г. Стефанъ Пипевъ, отъ Шуменския — г. Сюлейманъ Мемишевъ.

Моля, които приемиатъ тия лица тѣй, както азъ ги прочетохъ сега, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приемиатъ се.

За деня на поднасянето отговора на тронното слово, г-да, ще се съобщи на лицата, които влизат въ депутатията.

Четвъртата точка от дневния редъ е: продължение общитѣ дебати по бюджета.

Има думата г. Димитъръ Страшимировъ.

Д. Страшимировъ: Прѣди това азъ моля г. министъръ-прѣдседателя да отговори на питането ми.

Прѣдседателствующъ М. Маджаровъ: Моля г. министъръ-прѣдседателя да съобщи, готовъ ли е да отговори на питането на г. Страшимирова.

Министъръ-прѣдседателъ И. Гешовъ: Азъ съмъ готовъ да отговоря още сега.

Прѣдседателствующъ М. Маджаровъ: Тогава, има думата г. министъръ-прѣдседателъ.

Д. Страшимировъ: Позволете ми да го развия.

Министъръ-прѣдседателъ И. Гешовъ: Азъ го имамъ писмено.

Прѣдседателствующъ М. Маджаровъ: Споредъ правилника, г. Страшимировъ, питанята и запитванията се съобщаватъ писмено на г. г. министритѣ. Освѣнъ това, Вашето питане не е интерпелация. Ако то бѣше интерпелация, тогава щѣше да Ви се даде думата да го развиете; но понеже сте направили едно питане къмъ г. министъръ-прѣдседателя, който го има писмено, той ще Ви отговори.

Д. Страшимировъ: Съгласенъ съмъ.

Министъръ-прѣдседателъ И. Гешовъ: Г. г. народни прѣдставители! Търновскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Страшимировъ ми е отправилъ едно питане, състоящо се отъ четири точки. Азъ ще прочета това питане точка по точка и ще отговарямъ на всѣка отъ тѣхъ.

Първата точка е: (Чете) „Кои сж неговитѣ“ — сир. монитѣ — „точни свѣдѣния за клането въ Щипъ (Македония) надъ наши съотечественици (съплеменници)?“ Г. г. народни прѣдставители! За това събитие имаме само една депеша отъ скопския консулъ, която ще ви прочета: (Чете) „Вчера заранъ три динамитни атентата: върху товарния тренъ до Велесъ, въ полицейския участъкъ при велешката гара и върху една джамия въ Щипъ. На трена и станцията Велесъ никакви човѣчески жертви и слаби поврѣди; въ Щипъ джамията смазала нѣколко турци, въ слѣдствие на което турското население нападнало българското главно съ сони. Говори се, че имало повече отъ сто души ранени и около двадесетъ убити“. Други свѣдѣния по това нещастно събитие нѣмаме, при всичко че телеграфирахме веднага да ни се дадатъ по-подробни свѣдѣния.

Втората точка отъ питането на г. Страшимирова е: (Чете) „Какви мѣрки е взелъ“ — сир. азъ съмъ взелъ — „за възможно дипломатическо въздѣйствие, за да не се развие още по-нататѣкъ злѣдѣйството на една педа отъ нашата граница?“ Още въ вторникъ, щомъ се получиха тѣзи свѣдѣния, правителството счете за длъжностъ да телеграфира на своя прѣдставителъ въ Цариградъ да направи нужнитѣ постѣпки прѣдъ Високата порта. Тия постѣпки сж направени вече, както мнозина отъ васъ трѣбва да сж видѣли отъ депешата на телеграфната ни агенция, депеша, въ която се говори, че г. Сарафовъ е билъ въ Високата порта, направилъ е тамъ известни постѣпки, въ отговоръ на които Асъмъ бей заявилъ, че Портата съжалява за станалото въ Щипъ. Два-

мата се съгласили, че подобни събития не сж въ интереса на добритѣ отношения между България и Турция и рѣшили да се чака резултатътъ отъ наредената по случая анкета.

Третата точка отъ питането на г. Страшимирова е слѣдната: (Чете) „Не счита ли — сир. азъ не считамъ ли —, че безучастно отношение отъ наша страна къмъ кръвнината би било петно за народното ни достойнство?“ Тѣй като, г. г. народни прѣдставители, никакво безучастно отношение къмъ това събитие нѣма отъ наша страна, струва ми се, че тая точка отъ питането на г. Страшимирова става безпрѣдметна.

Четвъртата и послѣдна точка отъ питането му е слѣдната: (Чете) „Какво и кое ефикасно срдѣство г. министърътъ прѣпоръчва за успокоение на възмутената общественна свѣсть въ България?“ Г. г. народни прѣдставители! Струва ми се, че единственото срдѣство за успокоението на тая свѣсть, то е всички ония, които било сж думи, било сж перо, могатъ да повлияятъ на общественото мнѣние, и особено народнитѣ прѣдставители, да бждатъ хладнокръвни, да бждатъ въздържани, да бждатъ истински патриоти и да иматъ довѣрие въ това правителство, което съ вашата поддрѣпа ще съумѣе да изпълни своята длъжностъ. (Ръкоплѣскане отъ болшинството)

Д. Страшимировъ: Съгласно правилника азъ имамъ право въ петъ минути да кажа, да-ли съмъ доволенъ или не отъ отговора на г. министра на външнитѣ работи. Казвамъ азъ, отъ тоя отговоръ не съмъ доволенъ. Свѣдѣнията, които има г. министърътъ на външнитѣ работи, сж отъ датата или поне-дѣлникъ или вторникъ. Ние имаме официални свѣдѣния отъ органа на екзархията, в. „Вѣсти“ до четвъртъкъ вечерта и се потвърдява, че прѣстѣплението въ Щипъ има далече много по-широки размѣри и въ него сж примѣсени и мѣстнитѣ чиновници, изобщо, правителствената властъ въ Турция. Прѣдъ видъ на това, азъ съжалявамъ, че г. министърътъ на външнитѣ работи не е направилъ по-далечни постѣпки, именно, да тури въ ходъ всичкитѣ органи на Министерството на външнитѣ работи на България въ Македония, да отидатъ и да провѣрятъ истинността на факта, както сж се застъпили и троицата български депутати: Павловъ, Далчевъ и Влаховъ. Не сж 20 убититѣ, а по свѣдѣнията на българскитѣ депутати въ Цариградъ, въ турския парламентъ, сж не по-малко отъ 150 души, отъ които повечето убити, а другитѣ тежко ранени; при това, наранени сж безразлично жени, дѣца и т. н. Сега, прѣдъ видъ на туй, че събитието е станало въ Турция, че туй се върши въ една безредна държава, въ една държава, която нѣма редъ у себе си и е безсилна съ правителството си, прѣдполага се, че чиновницитѣ, сега слѣдъ извършването на това поголовно клане — туй е казано въ органа на екзархията — трѣгнали сж да арестуватъ всѣкого, когато могатъ, и да убиватъ и да биятъ, за да могатъ съвършено да омаломощятъ населението. При това, затворили сж града отъ всичкитѣ страни. Троицата български депутати тамъ сж телеграфирали и никакъвъ отговоръ не сж получили, отъ което трѣбва да се заключи, че никого не пущатъ вънъ и, тѣй като телеграфътъ е въ рѣцѣтъ на правителството, никакви свѣдѣния не даватъ навнъ. Нашето правителство трѣбваше да направи веднага енергични постѣпки, да прати наши прѣдставители тамъ, да отидатъ и сами да направятъ анкета; това се изисква. Но понеже нѣмаватъ повече врѣме да говоря по туй, заявявамъ, че ще обърна моето питане въ запитване и ще поискамъ отъ г. министра на външнитѣ работи да ми даде по-далечни обяснения въ единъ най-близѣкъ случай по това, за да можемъ да разискваме по прѣдмета.

Прѣдседателствующъ М. Маджаровъ: Прѣминаваме къмъ слѣдующата точка отъ дневния редъ: продължение общитѣ дебати по бюджета. Иматъ да говорятъ двама души: г. Тончевъ и г. Страшимировъ. Вие споразумѣли ли сте се, г. Страшимировъ, съ г. Тончева, за да говорите пръвъ?

Д. Страшимировъ: Азъ ще говоря.

Прѣдседателствующъ М. Маджаровъ: Добрѣ.

Д. Страшимировъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Навикналъ съмъ, когато взема думата въ Народното събрание за сериозни държавнически въпроси, да бъда напълно хладнокрѣвенъ; но трѣбва да си призная, че не бѣхъ хладнокрѣвенъ, когато говорихъ за нещастieto въ Македония. Сега ще се помъча да правя усилия надъ себе си, да говоря хладнокрѣвно, защото ще говоримъ за цифри. Цифритѣ, които сж свързани съ нашия бюджетно-проектъ, се разгледаха отъ най-разнообразни страни и нѣма какъ да ги повтарямъ азъ, и нѣма отъ по-нова страна какъ да ги освѣтлявамъ; обаче, ако имамъ смѣлостта пакъ да излъжа да говоря по сѣщии прѣдметъ, то е, че който и прѣдметъ да вземете, не се касае главно за скелета на цифритѣ, но за начина на разглеждането, и ако гледаме отъ различни точки, и цифритѣ, и суровитѣ факти ще иматъ друго освѣтление. Съ други думи, имаме ново лице, имаме нови впечатлѣния. Азъ имамъ за прѣдметъ да ви прѣдставя впечатлѣнията си отъ експозето на почитаемия г. министъръ на финанситѣ по държавния бюджетъ.

Първиятъ признакъ, първиятъ моментъ отъ монитѣ впечатлѣния е, несъмнѣно, обстоятелството, че прѣзъ всичкото врѣме, когато се разискваше тукъ бюджетно-проектътъ, прѣдъ насъ се явиха двѣ струи отъ страна на болшинството по отношение къмъ тоя бюджетно-проектъ: едната струя идѣше отъ едната половина на болшинството, другата — отъ другата. Не е важно името на партиитѣ, които разгледаха бюджетно-проектъ; важно е, че разискванията прѣдставляваха една рѣка, която току-що се съединява отъ два притока: единиятъ, да речемъ, мжтенъ, другиятъ ясенъ. Мжтниятъ притокъ критикуваше, имаше даже много хубаво изказани мисли, напр., ако се не лъжа, отъ г. Николова, който буквално каза, че „болшинството не е могло да се похвали съ хармония между своята партийна програма и между финансовата политика, която г. министърътъ на финанситѣ разви.“

Д-ръ В. Радославовъ: Модерна оппозиция.

Г. Николовъ: Друго-яче бѣше казано: по-обективно. Това е твърдѣ субективно.

Д. Страшимировъ: Азъ съмъ схваналъ напълно думитѣ Ви, и съмъ ги записалъ, както сте говорили.

Г. Николовъ: Не е така. Азъ прѣди малко прѣгледахъ рѣчта си и зная какво съмъ казалъ.

Д. Страшимировъ: Ще видимъ тогава дневницитѣ. Желая Вие да излъзете по-правъ. Въ всѣки случай, ако обичате, поправете ме. Нѣмамъ нищо противъ. — Азъ разбрахъ това и отъ много други; напр., г. Кипровъ каза още по-остри работи. Работата е, че едната струя бѣше едно доволство отъ положението, както и отъ експозето, а другата струя бѣше тъкмо противното. Естествено е, че всичкитѣ тѣзи оратори се държаха въ извѣстни граници на общностъ, на отговорностъ, както ние не можемъ да говоримъ. Ние, когато критикуваме, ако сме недоволни отъ експозето и отъ цифритѣ на бюджетно-проектъ, разбира се, че ние ще се постараемъ да излъземъ, да се качимъ на друга висота — ако щете на висота неопосредствена,

но за насъ е висота — на едно друго обобщение. Имаше още една друга черта тукъ въ разискването по бюджетно-проектъ; то е, че се образува една мозайка. Лѣвицата, оппозицията, сега-засага държи едно поведение, каквото никога не е държала въ други сесии на Народното събрание, въ други Народни събрания, въ други случаи. Имаше отъ лѣвицата партии, които се явиха много по-голѣми привърженици на правителствения бюджетно-проектъ, отколкото самитѣ членове на болшинството. Само че мозайката, нюанситѣ, които се правѣха въ случая, бѣха съ твърдѣ модерни бои: както се знае модернитѣ бои не сж тѣй рѣзки, и въ живописъта и въ техническото употребление; това е единъ видъ персийски килими съ малки нюанси; боитѣ се приспособяватъ къмъ по-близки бои, но рѣзко различие нѣмаше. Азъ мисля, че не се касаеше въ туй — да се прави една легална оппозиция, а се касаеше до нѣщо по-дълбоко, което, може-би, въ течение на разискването си ще зачезва. Защото много характерно бѣ слѣдното: че онѣзи, които се числятъ въ лѣвицата и които въ сѣщностъ трѣбваше и можеха по положението си да се отнесатъ критично и отрицателно къмъ даннитѣ и цифритѣ на нашия сегашенъ бюджетно-проектъ, на експозето на г. министъра на финанситѣ, тѣ се спрѣха на едни много стериотипни разсѣждения. То бѣше единъ шаблонъ отъ въпроси. Казаха тѣй: „Да, въ бюджетно-проектъ ние виждаме нѣщо, което е необходимо — то е нарастването на бюджета; второ, виждаме необходимостъ отъ заемъ; туй трѣбва — това бѣше нюансетъ — защото и ние сѣщото сме проповѣдвали“. Даже имаше единъ шефъ, който излъзе много по-прѣдвидливъ и прозорливъ, това бѣше шефътъ на народно-либералната партия, г. Генадиевъ, който като да бѣ нѣкакъ мнителенъ да не се осъмнатъ въ искреността му и направи нѣкои оригинални, твърдѣ особени разсѣждения. Той каза, че никакъ не е прѣднамѣренъ въ тия разсѣждения. „Не искаме да кажа съ тѣзи разсѣждения, че сега вие приличате напълно на насъ. Не, казва, тѣй като ние сега, може-би, въ общественото мнѣние стоимъ изобщо като по-криви отъ васъ, не искаме съ туй нѣкакъ да ви притегля къмъ насъ; нѣмамъ такова намѣрение, но обективно говоря за нѣщо, за което трѣбва всички да се произнесемъ. Заемътъ е нѣщо полезно. Надвишаването на бюджета е нѣщо умѣстно за България“. Азъ си мисля, че тѣзи разсѣждения на г. Генадиева не само го издаваха въ една неспокойна съвѣст — може-би е тежка думата да се каже — не само го караха да направи нѣщо криво, но, може-би, издаваха въ него онуй, което обикновено се срѣща въ социалната история. Работата се състои въ това, че идеалитѣ на човѣка се слагатъ, се образуватъ споредъ неговото положение. Това не е тѣй, защото нарочно искаме така да стане, но защото тѣй е. Погледнато обективно, за мене е много ясно, че шефътъ на народно-либералната партия можеше да разсѣждава само тѣй, както му отърва, защото, безъ друго, всички правимъ сѣщото. Едно врѣме великиятъ руски критикъ Чернишевски писа отдѣлни статии за туй, доколко човѣшката воля е свободна, и каза, че нѣма свободна воля. Азъ съ туй не искамъ да изповѣдамъ тукъ нѣкаква философска идея за детерминизма, защото, както е извѣстно, системата полага, че не се състои въ личната воля да пожелаемъ да говоримъ и да се стремимъ къмъ туй или онуй; да вземемъ това или онова рѣшение, не зависи отъ нашия характеръ, отъ нашето свободно опрѣдѣление, но, напротивъ — отъ мотивитѣ, които иматъ по единъ или другъ случай властъ на насъ. Но, както казахъ, работата не е въ туй, да проповѣдваме тукъ философия, защото имаме работа съ единъ обективенъ фактъ — съ нашето заключение за бюджета, за нашитѣ нужди; работата е да си обяснимъ фактитѣ тѣй, както си сж, даже и по отцо-

шение на нашата психология, на туй какво става у нас, когато говорим въ парламента прѣдъ цѣлия свѣтъ, прѣдъ цѣлото българско общество за това или за онова. Най-хубаво обяснение, най-хубава иллюстрация на туй, което искамъ да кажа, че хората не сж свободни да ни убѣдятъ, че не говорятъ прѣднамѣрено, но че тѣ естествено говорятъ това, което имъ отърва, най-хубава иллюстрация, казвамъ, бѣше онази хубава идеология, която разви тукъ нашиятъ другаръ отъ болшинството г. Буровъ; той разви цѣлъ идеалъ, цѣла поезия за търговията и за личното обогатяване. Той апелираше да не търсимъ нищо друго въ личното обогатяване: то е едно много хубаво нѣщо. Нема противъ едно такова елементарно разсуждение нѣкой може да каже нѣщо? Но моля ви се, жалко е, че нѣмаме тукъ другаръ отъ социалиститѣ и ще видите, че той свършено обратното щѣше да разсуждава. Естествено е, че мислитѣ, които щѣше да изкаже единъ социалистъ, който произлиза отъ неимотната класа, тамъ, дѣто личното състояние не играе роля и не може да играе роля, защото е нищожно, щѣха да бждатъ свършено противни. Той щѣше да ни говори просто за туй, че личното благосъстояние, търговскитѣ домогвания сж плодъ на господството на една особена класа, която създаде въ Европа буржоазната олигархия, а че истинската правда е непрѣмѣнно въ комунизма. Защо? Защото работникътъ чака своето право само отъ колективното управление; когато едно колективно тѣло, една работна класа дойде въ името на общото владѣние, което произлиза отъ труда, само тогава той ще разбере правдата, а тамъ, дѣто единъ частно се домогва съ всички срѣдства, за да достигне по-голъмо благоденствие, такова нѣщо не е правда за него — едно схващане, което отговаря на неговитѣ интереси.

Въ свръзка съ тѣзи разсуждения, естествено е, че има държави, които и при буржоазно управление процвѣтѣватъ. Така сж редъ други културни държави, отъ които ние вземаме примѣръ и туй е още по-хубаво доказателство за мисълта, която провеждамъ, че нѣма нищо прѣстѣпно и въ мислитѣ на г. Бурова, както нѣма нищо неестествено и въ мислитѣ на г. Геннадиева, но че всичко това отговаря на опѣзи интереси, които защищаваме, и че правото или политическата правда би била тамъ, дѣто защитаваме по единъ правиленъ и логиченъ начинъ интереси, които сж наши, за да бжде тая защита нѣщо искрено. И въ тази смисълъ въ Западна-Европа, изобщо въ социалната история, се говори открито за буржоазния идеализъмъ, както има и комунистически идеализъмъ; това е сѣ едно — за интереси на разни области отъ свѣршенното общество. Обаче може да има случаи — както е случаятъ у насъ и повечето у насъ, защото чухме много остри критики, особено отъ нѣкои наши другари отъ болшинството — може да има, казвамъ, случай отъ буржоазно управление свършено безпринципно, непослѣдователно, дѣто цифритѣ да противорѣчатъ на онова, което пишемъ въ програмата си. Тогава вече не е дума да критикуваме строя принципиално, а думата е да критикуваме една буржоазна класа, едно буржоазно управление, пакъ отъ буржоазно гледище, и да доказваме, че е непослѣдователно и безпринципно. И азъ смѣя да подчертая, че ако правя критика на бюджетопроекта, не излизамъ отъ едно радикално гледище въ чисто социална смисълъ, азъ ще излѣза отъ гледище пакъ буржоазно, за да покажа, че има една пълна липса на ръководни мисли въ онова експозе, което направи нашиятъ министъръ на финанситѣ, и да дамъ потвърждение, мотивировка на мислитѣ си.

Буржоазния аршинъ, съ който ще мѣря, мене не ме задоволява, защото сѣ едно, както казахъ, не можемъ да имаме принципиална мотивировка, принципиаленъ споръ, но, въ всѣки случай, даннитѣ сж

напрѣдъ ни, че този строй, който върви у насъ отъ редъ години насамъ, е проявилъ цѣлъ редъ слабости, цѣлъ редъ недоизказаности, които, безразлично отъ коя точка ще излѣземъ да критикуваме, пакъ ще излѣзе, че има много голѣми болки, много голѣми рани, отъ които ние единъжъ трѣбва да се отървемъ. Единъ отъ най-голѣмитѣ признаци, споредъ мене, че има една непослѣдователност, една забърканост въ пжтя на тоя начинъ на управление у насъ, е общиятъ признакъ на страхъ, на безпокойство, което безпокойство се подчерта прѣдъ нашия очи пакъ отъ членове на болшинството. Много бѣше интересенъ въ това отношение почитаемиотъ ни другаръ г. Константиновъ, бившъ напѣ министъръ, единъ старъ другаръ между насъ. Ще си позволя да направя едно малко отстъпление върху нѣкои негови изрази — отстъпление, казвамъ, защото той цѣли часове съ отстъпления ни говори тукъ по учителския въпросъ; свѣѣмъ не ми влиза въ програмата, но случайно го поменавамъ, за да покажа, колко той самъ даде изразъ, но кривъ изразъ на онова, което дѣйствително внушава безпокойствия на всѣки наблюдател. Г. Константиновъ бѣше се замислилъ за правитѣ у насъ. Азъ намирамъ, че той бъркаше нрави обществени съ нрави отъ чисто морално естество. Може-би г. Константиновъ, по своитѣ си вътрѣшни интереси, се числи къмъ известна друга група хора, които иматъ другъ възгледъ, друга перспектива, или да го кажемъ, другъ критерий за сжждение. Той взе единъ примѣръ, че нѣкой учителъ давашъ свѣѣтъ да не се прѣподава свещеното писание въ училищата. Това е единъ въпросъ отъ чисто морално естество — хората отдавна сж го разрѣшили въ странство. Азъ бихъ казалъ на нашия другаръ, че по-хубаво щѣше да бжде да не повдига тоя въпросъ въ парламента. Азъ единъ съмъ противъ прѣподаването на религията въ нашитѣ училища, защото то е една чисто домашна работа, то е възпитание.

Х. Поповъ: Благодаримъ за такива реформатори, като Васъ, които сж противъ религията, която спаси единъ народъ.

Д. Страшимировъ: Азъ се радвамъ, че Вие стѣтъ въодушевени за върата и искамъ да вървамъ, че всички Ваши дѣйствия и даже Вашето хубаво стихотворение, че либералитѣ сж идеални и национални, отговаря на християнската въра. Азъ искамъ да вървамъ въ това, но азъ говоря за принципиални въпроси, разрѣшени вече въ странство.

Въпроситѣ, които се касаятъ до свѣѣстата на човѣка, да се не мѣсятъ съ въпроси, които се касаятъ до общественитѣ интереси: общественитѣ моралъ, общественитѣ интереси сж нѣщо друго, а онуй, което е интимната свѣѣст на човѣка, да го оставимъ на родителитѣ; а туй у насъ е обратно: родителитѣ оставятъ дѣтето още отъ малко да се възпитава на пжтя, а сами сж погребени въ постоянна работа, въ грижа за ядене, за хлѣбъ, защото у насъ има мизерия и, знае се, че най-голѣмиятъ развратъ е въ мизерията, но не въ благосъстоянието — разбира се, прѣкаленото благосъстояние отива и до друга крайностъ, но това сж четири въпроси.

Г. Константиновъ правѣше грѣшка, защото мѣси чисто свѣѣстнитѣ въпроси съ оная корупция, която е обществена корупция. Въ тая смисълъ той направи и най-голѣмия грѣхъ, дѣто отиде да закачи учителитѣ съ — азъ нема да я кажа — оная дебела дума, която той употреби и която можеше хитъ да не я чуемъ тукъ, защото въпросътъ за учителството можеше свършено да се не разглежда тукъ; нашиятъ другаръ можеше да разбере, че това е единъ служебенъ въпросъ. Ние сме турили начело на Ми-

нистерството на просвъщението единъ почтенъ човѣкъ, дали сме му толкова добри свѣтъници. Идете, моля ви се, въ Министерството на просвъщението и ще видите, че тѣзи свѣтъници сж хора добили възпитание и образование въ странство, че тѣ сж отлично образовани хора, на които трѣбва да сваляме шапка; и тѣ сж главни инспектори, и тѣ сж окръжни и околийски инспектори; имаме голѣмъ процентъ свършили хора у насъ, съ висше образование, бивши учители. И трѣбва да имаме достатъчно довѣрие въ туй вѣдомство, за да имъ прѣдоставимъ прѣслѣдването на чисто служебнитѣ прѣстѣпления. Имате 10 хиляди души учители, и тукъ се четатъ телеграми, че стотина отъ тѣхъ сж направили извѣстни прѣстѣпления и правите заключение, че моралътъ е пропадналъ, защото нѣмало религиозенъ духъ у тѣхъ. Това е едно голѣмо прѣстѣпление отъ наша страна, ако вземемъ да говоримъ и слушаеме подобни нѣща, които не влизатъ въ законодателството. Напротивъ, обществени недѣзи има, които сж въ свѣрка съ онѣзи мѣроприятия, които ние би трѣбвало да критикуваме. Азъ си припомнямъ, напр., съ какъвъ апломбъ г. Константиновъ прочете тукъ телеграмата отъ учителя въ Търновско, Барѣмовъ. Азъ получихъ това писмо, което е единъ протестъ, и, дѣйствително, направи ми плачевно впечатлѣние стилътъ: стилътъ е остъръ, рѣзъкъ, вижда се, че човѣкътъ е дошълъ въ изтѣпление отъ нѣкаква обида и просто говори ненормално. Но азъ ви увѣрявамъ, ако г. Константиновъ познаваше лично този Барѣмовъ, който е подписалъ протестационното писмо, заедно съ господарката си, която е сжко една образована жена; ако, казвамъ, г. Константиновъ знаеше, че тоя Барѣмовъ е човѣкъ почти съ висше образование, училъ се е въ странство и че е единъ много отличенъ човѣкъ въ частния си животъ, може-би, щѣше друго-яче да мисли за него. При това трѣбва да забѣлѣжа, че той не е отъ нашата група; той е социалистъ; той ме е поставялъ въ положение да се разпрavamъ цѣли часове, като отивамъ да държа политически събрания; това е безразлично: той ми се е съпротивявалъ отъ гледището на своитѣ идеи, но въ него виждамъ единъ отличенъ човѣкъ, защото бѣше държалъ цѣлъ редъ реферати въ селата, дѣто е учителствувалъ, реферати не отъ партизанско естество, но благородно; въ своето съпротивление се държеше открито, ясно; виждахъ единъ начетенъ човѣкъ въ него и при това говори много хубаво. Но въ случая той се е възмутилъ. Трѣбва да се обърне внимание на обстоятелството, че и господарката му е подписала тоя протестъ: той е единъ сѣмеевъ човѣкъ, живѣе скромно въ селото и, ако се причислѣше по свои смѣтки въ нѣкоя партия, съ своето възпитание и образование можеше да напѣдне. Но да не отиваме въ лични въпроси. Обръщамъ вниманието на това само като илюстрация, че много е жестоко да вземаме примѣръ отъ единично прѣстѣпление и да го обобщаваме по отношение цѣлото учителство.

Н. Константиновъ: Тѣ сж подписали, г. Страшимировъ, като прѣдседател и секретаръ, а не като мжжъ и жена.

Д. Страшимировъ: Подписали сж дѣйствително, но азъ давамъ само примѣръ, и бихъ молилъ г. Константинова — защото асж въпросътъ е деликатенъ — да вземе моитѣ думи тѣй, както азъ практично сждя. Г. Барѣмовъ е формулиралъ, е съставилъ това писмо; той го е написалъ и прѣписалъ и, разбира се, другаритѣ му сж съчувствували на това. Така че, много недостатъчно е схващането, че ако въ единъ кадъръ отъ десети и повече хиляди служещи, сж се намѣрили 50—100 души съ нѣкакво отстъпление отъ обикновения моралъ, трѣбва да хвърлимъ обила върху всички. Азъ нѣмамъ врѣме да влизамъ

въ подробности, но бихъ разправилъ на нашия почитаемъ другаръ случаи на дѣйствителни конфликти между селяни, доста нравствени хора, и такива учители. Отъ характера на този конфликтъ е и това провикване сега на г. Попова къмъ мене, съ което ми благодари за морала, който проповѣдвамъ, и, разбира се, ме направи немораленъ, а то е единъ въпросъ на схващане. Има една разлика между възпитанието на учителитѣ и възпитанието на селскитѣ свещеници, кметове и пр.; смѣсватъ се и политическитѣ убѣждения и въ слѣдствие на това се поражда едно търкане, на което не ще бѣде чуждъ и нашиятъ почитаемъ другаръ г. Константиновъ, защото той има много противници въ Свищовската околия, които безъ друго му подравятъ почвата въ агитациитѣ, . . .

Н. Константиновъ: Това е свършено невѣрно.

Д. Страшимировъ: . . . както сж я подравяли и на насъ, отъ което и на мене става мжчно понѣкога, обаче неумѣстно е да сждимъ отъ това за тѣхната безнравственостъ; прѣувеличено е да поставимъ съ това въ неловко положение единъ избранъ отъ насъ министъръ на просвъщението, който ще даде възмездие, комуто трѣбва, за безнравственостъ. Но азъ чухъ даже и отъ страни, че сж се взели мѣрки противъ острия езикъ, който е държало учителството спрѣмо г. Константинова, като се мѣмрятъ и прѣслѣдватъ. Азъ намирамъ, че това е свършено излишно, защото хора, тѣй посветени на работата си, както сж нашитѣ основни учители и турени въ най-несгодни условия за живѣне, безъ да знаятъ за туй, че нѣкаква грѣшка е станала въ съсѣдното село, защото не могатъ да бждатъ освѣтлени, че нѣкой тѣхенъ другаръ е извършилъ прѣстѣпление, естествено, ще се възмутятъ, като прочетатъ, че за чистата имъ дѣйностъ прѣдъ цѣлъ свѣтъ, въ парламента, може да се каже по тѣхенъ адресъ най-дебела дума. И, разбира се, излизатъ отъ нетърпѣние и употребяватъ единъ нервозенъ езикъ.

Н. Константиновъ: Ако направите справка въ Министерството на вътрѣшнитѣ работи за телеграмата отъ снощи, ще видите, защо е станало убийство на единъ учителъ въ едно село въ Южна-България.

Д. Страшимировъ: Въ частности не влизамъ; азъ излагамъ общи наблюдения, въ свѣзка съ своитѣ.

И тѣй, г-да, ако имаше нѣщо въ разискванията по бюджетопроекта, то бѣше единъ страхъ, че има една обща корупция въ страната, който страхъ и която корупция изби въ едно тълкуване за нравственостъ и безнравственостъ въ крива смисълъ, но не въ обществена смисълъ.

Експозето на г. министра на финанситѣ, както казахъ, манираше съ една общоуправляюща мисълъ, но абсолютна липса на обобщающа мисълъ нѣмаше. Азъ схванахъ едно обобщение тамъ на една ржководяща мисълъ. То е тая чудесна радостъ на г. министра на финанситѣ, че отъ точка зрѣние на харчоветѣ и на бюджета, у насъ върви всичко чудесно, отъ добро къмъ по-добро, и тѣй като досега е било много добро, най-добро е сега, когато сегашното правителство управлява. Заключение, което почитаемиятъ г. министъръ на финанситѣ правѣше, почиташе пакъ на стереотипни факти. Той каза, че е имало нарастване на приходитѣ и на разходитѣ; общиятъ търговски балансъ на държавата е порастналъ толкова, колкото досега не е билъ пораствалъ. Ако вземемъ така общо прѣдмета, излиза налице — много е ясно — едно игнориране на обстоятелството, първо, че има нарастване на населението. Нарастването на населението не е прогресъ; то си е естественъ природенъ процесъ: населенията растатъ на-

всѣкъдѣ, и ако населението расте, естествено, расте и консомацията, а отъ туй смѣтките ще бждатъ съ по-едри цифри. Отъ друга страна, отъ денъ на денъ нарастватъ нуждитѣ, защото вие не може да спрете историята. Тя не е спрѣла и въ такава назаднява държава като Турция, където се пакъ има напредѣкъ. Споредъ нарастването на нуждитѣ, имате и по-силно обръщение; цифритѣ нарастватъ. Споредъ нарастването, г-да, на нуждитѣ на населението, нараства и контрабандата, по единъ или другъ начинъ, да се обработватъ земи, необработвани досега: има заграбване на гори, на общински мери, на държавни мѣста и т. н. Това констатира и г. министърътъ на финанситѣ, но, естествено, това би трѣбвало да се дължи не на нѣкакъвъ особенъ напредѣкъ на производството, а на туй, че е било нѣщо неизбѣжно, да се поразширочатъ границитѣ на работеното, защото хората сж повече, а отъ туй растатъ и приходитѣ и разходитѣ, и естествено, общиятъ търговски билансъ се измѣнява. Но радостта на г. министра трѣбваше или можеше да се свърже съ една особена психология: има особени моменти, когато човѣкъ става много сладѣкъ въ разговора; трѣбва да се избере моментътъ и да се разбере, отъ кое естество е. Азъ си припомнявамъ едно интересно мѣсто отъ великия романъ на Балзакъ — Евгения Гранде — дѣто г. Гранде, който много обича паритѣ, дава подарѣци на жена си и дѣщеря си по Нова-година, напр., по слѣдъ нѣколко врѣме непрѣмѣнно ще изиска подарѣцитѣ назадъ, а за да ги вземе, всѣкога говори много медено на жена си, като казва: „Ти имашъ 100 наполеона, на-ли?“ — А пъкъ тя е получила отъ него само десетъ. „Толкова години ти давамъ сѣ по десетъ наполеона, събраха се 100“ — а пъкъ той всѣкога, когато е давалъ по десетъ, сѣ ги е вземалъ назадъ, което той знае, но да я разположи, че тя е богата, казва ѝ добри думи, че има 100 наполеона, слѣдъ което ѝ казва: „Ти нѣмашъ нужда отъ толкова пари, на-ли? Азъ мога да ти дамъ всѣкога, когато поискашъ, дай ми 50 наполеона, че ми много трѣбватъ“, а пъкъ той е голѣмъ богаташъ, разбира се, и голѣмъ скѣперникъ; той знае, че тя има само десетъ наполеона, но казва „дай ми 50“, че най-послѣ получи десетъ. Такъвъ начинъ на отнасяне, че „ти имашъ пари“, може всѣки да констатира тогава, когато отива да купува отъ единъ търговецъ; първиятъ комплиментъ, който той ще ви каже, е: „Ти имашъ пари“; но съ това ще ти продаде по-скѣпо това, което струва по-евтино. И Валтеръ Скотъ, великъ английски романистъ, употребява една много интересна фраза, когато иска да характеризира сѣдинитѣ отъ XVII-ия вѣкъ, че били много корупирани. Тя е слѣдната: „За XVII-ия вѣкъ, каже, за сѣдинитѣ имаше една особена приказка — кажете ми кой е сѣдинята и кого сѣдятъ, азъ ще ви кажа какво ще бжде рѣшението“. Това е била формата. А пъкъ азъ си мисля: когато хората разсѣждаватъ така сладко и медено въ наше врѣме, когато всички сме въ страхъ, че не върви тѣй, както трѣбва, защото имаме примѣри прѣдъ себе си — неотдавна бѣхме не много далечъ отъ европейския контролъ и че утрѣ и други денъ, ако се изредятъ двѣ или три неурожайни години, въ всѣки случай, нѣма да бждемъ далече отъ такъвъ контролъ, а единъ европейски контролъ ще рече: да живѣешъ въ двора си по-нататѣкъ, но той да е притежание на друго; да те оставятъ само да живѣешъ, да работишъ и да давашъ приходитѣ си на господаря, който икономически те е овладѣлъ — когато говорятъ, казвамъ, така, то, по аналогия съ фразата на Валтеръ Скотъ, азъ си мисля: отъ кой лагеръ е министърътъ, който хвали икономическото положение на България, и по кой случай той го хвали — по силата на бюджета ли? Да. Е, то се разбира тогава, че ще има повишение, увеличение на бюджета, че ще има заемъ, че

ще има, ако щете, увеличение на цивилната листа, че ще има и други работи — то се разбира какво е. Туй е положението.

Г-да! Нашиятъ антагонизмъ противъ този начинъ на гледане, било отъ управляющитѣ партии, било отъ тѣзи партии, които излизаха изрично да захваляватъ, че има едно повишение, увеличение на бюджета, или нови заеми, нашиятъ антагонизмъ, казвамъ, не е по принципъ противъ всички партии; нашиятъ антагонизмъ е противъ начина на дѣйствиe. Ние не сме противъ политическата организация, каквато бихме желали да бждемъ и ние, макаръ да сме една съсловна организация, отъ името на която говоря. Нашиятъ антагонизмъ е въ начина на дѣйствиe, е въ начина на разискванията. Единъ отъ по-раншнитѣ оратори на болшинството, г. Пѣвъ, когато ставаше дума за отговор на тронното слово, каза нѣколко думи, които, струва ми се, бѣха много необосновани. Г. Пѣвъ, ако не бѣше увлѣченъ отъ едно партийно настроение, не щѣше да ги каже. Той каза, че земледѣлскитѣ агитатори, които иматъ много малѣкъ успѣхъ въ простата маса, не биха имали тоя успѣхъ, ако, вмѣсто Стамболийски, отидѣше да агитира въ селата г. Гешовъ, а вмѣсто г. Драгиевъ, отидѣше да агитира г. Теодоръ Теодоровъ; тогава успѣхътъ щѣше да бжде обратенъ: селската маса щѣше да трѣгне по тѣхъ. Това е едно, както казахъ, твърдѣние, което никакъ не е съобразно нито съ социалната истина, нито съ историята. Знае се, че простата маса никога не е подкупима; тя е много трѣзва; за минута можете да я прѣломите, да я привлѣчете, но за по-дълго врѣме тя ще разбере намѣренятията ви, защото е трѣзва и реалистична, тѣй, както трѣбва да бжде и политиката, както и нѣкои отъ просвѣтенитѣ членове отъ болшинството твърдѣха, че политиката на днешното коалиционно правителство е реална. Най-голѣмъ реалистъ, г-да, е масата: тя нѣма да се повлѣче по никого, който ѝ говори тѣй, както си иска. Нѣкои искатъ да си служатъ съ демагогия; не, ние може да правимъ демагогия тукъ — както, струва ми се, ще бжде принуденъ да дамъ нѣкои примѣри — а вътъ, прѣдъ масата, демагогия не може да се прави: тя вижда къдѣ и какъ вървятъ работитѣ, и вижда, че отъ денъ на денъ животътъ за нея става по-мѣченъ.

Два тона азъ познавамъ въ нашитѣ управляющии партии, когато се касае да прокаратъ единъ бюджетъ съ нараствания, съ скокове, когато се касае да прокаратъ едно увеличение, което на никого не е популярно и желателно — било цивилна листа, било това, било онова, ако щете и заемъ, на който цѣлитѣ още не можемъ да знаемъ. Единиятъ тонъ е сърдитъ, страшенъ, че има страшно нѣщо, безъ заемъ — страхъ и провала; а другиятъ е този, който държа г. министърътъ на финанситѣ, че всичко цѣвти, че всичко върви отъ добро къмъ по-добро, слѣдователно, може да се направи заемъ. Първиятъ тонъ е тонътъ на нашитѣ, така наречени, патриоти. Ние чухме тоя тонъ въ 1903 г., когато народо-либералитѣ дойдоха на властъ. Тогава трѣбваше да се направи заемъ. И по чудо, съ едно магическо махване, турскитѣ войски дойдоха на българската граница. Ние очаквахме тогава съ часове, че турскитѣ топове ще загърмятъ надъ Пловдивъ — такъвъ страхъ имаше. А пъкъ който бѣше опитенъ, забора — заемъ ще има.

Д-ръ Н. Генадиевъ: Не „който бѣше опитенъ“, а който бѣше невѣжа. Който бѣше опитенъ, виждаше турскитѣ войски, а който седемъ години, слѣдъ като мина опасността, продава философии, той само не ги е видѣлъ.

Д. Страшимировъ: Г. Генадиевъ! Искате да кажете, че съмъ невѣжа. Кажете го по-право.

Д-ръ Н. Генадиев: Никога не мога да си позволя лична обида против Васъ. И по-напрѣдъ имаше нужда отъ заемъ, и по-сетнѣ.

Д. Страшимировъ: Да, и азъ това казвамъ, но вижте, г. Генадиевъ, отъ Тургенева има едно стихотворение въ проза — „Що е критикъ“. Критикъ е онзи, който на всѣкого въ очитъ казва, че е невѣжа, за да дойде редъ да се каже, че той е, който знае. Така щото, критиката е лесна. Вие можете да ме наречете невѣжа.

Д-ръ Н. Генадиев: Не, не.

Д. Страшимировъ: Така се разбира.

Д-ръ Н. Генадиев: Не искахъ да го кажа въ такъвъ смисълъ.

Д. Страшимировъ: Вие дадохте такъвъ обратъ, че така трѣбваше да се разбира. И азъ отъ онзи день слушамъ тукъ — ще дойде редъ да кажа нѣколко думи за косвенитѣ данѣци, които азъ по никой начинъ не искамъ да одобря — че прѣдварително още ни дадохъ атестатъ, че само полкултурнитѣ хора могатъ да говорятъ противъ косвенитѣ данѣци.

Д-ръ Н. Генадиев: Да, туй е вѣрно.

Д-ръ В. Радославовъ: Вие сте прѣдставителъ на земледѣлцитѣ.

Д. Страшимировъ: И Вие, г. Радославовъ, сте прѣдставителъ на земледѣлцитѣ, но ги лъгахте за великото Народно събрание: въ Ловчанско имаше едно въззвание, че ще гласувате противъ чл. 17, а Вие гласувахте за него.

Д-ръ В. Радославовъ: Не се докачайте.

Д. Страшимировъ: Азъ хичъ не се докачамъ. Азъ да бихъ се докачалъ, щѣхъ да скрия за какъвъ ме взема г. Генадиевъ, но азъ не скрихъ, защото мога да му дамъ много добри отговори.

Другиятъ тогъ, г-да, който се държи у насъ — то е за хвала — е вече на г. министра на финанситѣ, че всичко у насъ върви по медъ и масло. Тѣзи сж двата начина, тѣзи сж двѣтъ психологии за въздѣйствието да се тика колата по този гнилъ пътъ, по който е тръгнала. Когато г. министърътъ на финанситѣ захвана да говори по такъвъ успокоителенъ начинъ, азъ още отъ първитѣ думи си казахъ: Да, заемъ. Когато той настояваше, че всичко у насъ къмъ добро и къмъ надкачване върви, азъ си казахъ: Да, непрѣмънно ще има увеличение въ бюджета. Когато още и до края идѣше съ своя възторгъ, съ своето особено поетическо вдъхновение за наптитѣ финанси, азъ си казахъ: Цивилната листа. (Веселостъ) То се знаеше, то се разбираше.

П. Станчевъ: Много знаешъ.

Д. Страшимировъ: Обаче нека минемъ къмъ безсистемността на цифритѣ. Азъ нѣма да говоря само съ твърдения; да погледнемъ малко цифритѣ. Цифритѣ, които почитаемиятъ министъръ на финанситѣ даде, сж слѣднитѣ. Знае се, че бюджетътъ за 1911 г. бѣше 178 милиона лева, а сегашниятъ разходенъ бюджетопроектъ, прѣдставенъ отъ г. министра на финанситѣ, е 186 милиона лева — разлика, повишение, осемъ милиона лева. Мнозина оратори, като се спираха на тая точка, казахъ: увеличението не е страшно. Разбира се, г. министърътъ на финанситѣ трѣбваше да каже сжщото: никое увеличение не е страшно. Нѣкои отъ болшинството бѣха много

скромни и срамежливи и казахъ: сѣ пакъ има скокъ въ увеличението, защото послѣднитѣ години бюджетътъ страшно много расте. Г. министърътъ сжщо каза, че не е страшно, и пакъ наведе онѣзи мисли, на които азъ се спрѣхъ по-напрѣдъ, че има увеличение въ производството, та затова трѣбвало да стане увеличение въ разходитѣ, защото и разходитѣ, които се прѣдвиждатъ, били производителни. Азъ прѣглеждахъ и прѣглеждамъ цифритѣ на онѣзи разходи и виждамъ само разходи отъ съмнително естество.

Намекнахъ на кривото разсѣждане на г. министра на финанситѣ за увеличаване на производството, защото това увеличаване, прѣдставено намъ съ цифритѣ на бюджета, се дължи на обстоятелството, което споменахъ, именно нарастване на населението, нарастване на нуждитѣ и, най-послѣ, естественото слѣдствие отъ това е, че, редомъ съ нарастването на нуждитѣ, ще има и нарастване на цифритѣ. Обаче нека прѣдположимъ, че всичко туй е вървѣло по единъ най-идеаленъ пътъ, че е нарасло производството, т. е. дадено пространство земя у насъ сега се разработва съ много по-свършени сръдства, дадена една индустрия сега, въ сравнение съ прѣди 15 години, е нарастнала 3—4 пкти и се получава единъ излишъкъ отъ десетъ милиона лева, тѣй, както ни го прѣдстави г. министърътъ на финанситѣ. Питамъ се, какво правимъ ние съ тѣзи десетъ милиона лева, които ни се прѣдставятъ отъ бюджетопроекта като чистъ приходъ отъ нарастването на производството? Първото нѣщо, което трѣбваше да изискваме, то е единъ искренъ бюджетъ. Е добръ, онѣзи, които говориха най-оптимистично и подкрѣпиха правителството въ бюджета — даже и отъ лѣвицата — всички казахъ, че бюджетътъ свършено не е искренъ. Най-неискрена ми се вижда цифрата, дадена за нарастването на разходитѣ. Г. министърътъ е прѣдставилъ необходимитѣ нараствания на разходитѣ на осемъ милиона лева, а пъкъ тѣ сж, както и г. Малиновъ, струва ми се, каза, 14 или 15 милиона лева; азъ мисля, че тѣ сж най-малко 15 милиона лева. Това е естественото нарастване на бюджета. И когато си помислимъ, че ние имаме летящи дългове близо 50 милиона лева, както каза г. министърътъ на финанситѣ, и като вземемъ прѣдъ видъ, че и сега има нарастване, т. е. едно надкачване прихода съ разхода, значи, най-естественото, което трѣбва да прѣдположимъ, то е да добавимъ къмъ летящитѣ дългове още шестъ милиона лева — шестъ милиона лева дефицитъ. Ето какъ се крие тази цифра, истинското нарастване, доколкото можемъ да го прозремъ сега. Имаме прѣдставенъ разходъ осемъ милиона лева; имаме гласуванъ отъ онзи день извършенъ кредитъ, изостаналъ отъ миналата година, 3.800.000 л. При осемтъ милиона лева разходъ въ повече, отколкото въ миналото годишния бюджетъ, имаме прѣдставени приходи два милиона лева повече; значи, приходитѣ ставатъ десетъ милиона лева повече — два милиона повече, за които г. министърътъ бѣше добъръ да каже, че ще имъ се намѣри мѣстото, защото има разходи неизказани още, недадени въ бюджета; както каза г. министърътъ на финанситѣ, отъ миналата година ще останатъ излишъкъ близо 2 милиона — защото отъ цѣлия излишъкъ за 1911 г., както ни се прѣдстави, разрѣшихме извършенъ кредитъ 3.800.000 л. на военния министъръ; сетнѣ, къмъ този бюджетъ се прибавятъ още 700.000 л. въ видъ на новъ данѣкъ за общинитѣ, за да си доплатятъ, разходитѣ, прѣдвидени въ бюджетопроекта на Министерството на народното просвѣщение — наистина, тѣ ще се взематъ, да речемъ, отъ беглика, който се дава на общинитѣ, но той е употребенъ, всички селски бюджетопроекти сж утвърдени, досега общинитѣ сж намѣрили мѣсто на тия приходи и ще търсятъ нови данѣци и приходи въ себе си, за да покриятъ онова

мѣсто, което сега ще се опразни — та слѣдъ всичко това, като съберемъ тѣзи цифри, получаваме: 8 плюсъ 4=12, и 2=14, и 2=16 милиона лева разходъ, безъ 700.000 л. Това е 16 милиона лева разходъ, който трѣбва да се съпостави съ 10-тѣ милиона лева, прѣдвидени отъ г. министра на финанситѣ за идущата година въ повече приходъ — прѣдвидени, разбира се, при най-добритѣ перспективи, тѣй, както тая година имаше най-добъръ урожай, и се прѣдполага, че и идущата година докрая ще върви сѣ тѣй. Но ако дойде неурожай, естествено, втората половина на идущата година ще изведе нѣщо отъ това, което сме прѣдвидѣли. То ще бѣде едно пророкуване, но азъ не искамъ да разваля хубавата фантазия на нашия министъръ на финанситѣ, който иска да прѣдвижда само урожайни и пастивни години за въ бѣдѣ, както е тази. Дай Боже да бѣде тѣй: и той ще спечели, и ние ще спечелимъ. Но ние говоримъ за онова, което трѣбва да бѣде точно.

Сега, г-да, цѣлата цифра би била, както казахъ, 16 милиона лева. Отъ тѣзи 16 милиона изваждаме истинскитѣ разходи, дадени сега, на сума осемъ милиона лева, и оставатъ осемъ милиона лева съвсѣмъ недадени; и тѣзи осемъ милиона лева сж за съвсѣмъ непроизводителни цѣли. Азъ наричамъ непроизводителни разходи за смѣтка на онова нарастване, което бихме имали за въ бѣдѣ, слѣднитѣ: кредитътъ отъ 3.800.000 л., който ние отпуснахме на Военното министерство за военни цѣли; увеличението на военния бюджетъ тази година съ 8.500.000 л.; новитѣ дългове — дългътъ за окупацията е необходимъ, но въ всѣки случай паритѣ отиватъ за непроизводителни цѣли; 1.200.000 л. държавенъ дългъ, увеличенъ навѣрно съ 300.000 л. — азъ прѣдполагамъ, че това иде отъ лихвитѣ на летящитѣ дългове; половинъ милионъ лева по Министерството на вътрѣшнитѣ работи; два милиона лева приблизително, и безъ друго, за цивилна листа и 200.000 л. за върховно правителство. Тѣзи сж сѣ непроизводителни разходи. Всичкото това прави близо деветъ милиона лева непроизводителни разходи.

Х. Поповъ: Ами нашитѣ разноси — тѣзи пари, които вземаме ние — производителни ли сж?

Д. Страшимировъ: Нѣмамъ врѣме; инакъ бихъ се разправилъ съ Васъ; сега ще ме спратъ. — Срѣщия разходи, г-да, които сж непроизводителни, нашитѣ бюджетопроектъ дава приходи сигурни, отъ едно нарастване на производството, да речемъ 3.400.000 л. отъ пѣтица, съобщения, отъ желѣзници и отъ други; сетнѣ, имаме отъ косвени данъци 5.000.000 л.; общински и окръжни 700.000 л.; разни — 1.000.000 л. Това сж 10.000.000 л. излишъкъ, който се прѣдвижда тази година. Срѣщу тѣзи 10.000.000 л. приходъ, който ще бѣде повече отъ миналогодишнитѣ, ние прѣдвиждаме такива безплодни разходи! Азъ казахъ, че тази разлика отъ приходитѣ — излишнитѣ приходи — е разлика отъ недадени разходи, които прѣдстоятъ да се дадатъ и които ние сме назовавали. Тази разлика ще легне върху летящитѣ дългове. Но има една тъмна точка, за която само намернахъ по-напрѣдъ. То е, че самитѣ онѣзи разходи, които въ бюджетопроекта се даватъ и се гледатъ като необходимостъ, споредъ моето схващане, не сж отъ чисто естество. Липсата на система, г-да, въ разпрѣдѣлението на цифритѣ въ бюджетопроекта е нѣщо ненормално у насъ. Азъ намернахъ по-напрѣдъ за тази липса на обобщающа мисль. Когато се турятъ 500.000 л. нарастване на единъ бюджетопроектъ, като този на Министерството на вътрѣшнитѣ работи, трѣбва да се има прѣдъ видъ за какво ще се употребятъ тѣзи пари. Когато имате единъ излишъкъ отъ 10.000.000 л. да речемъ, 3.400.000 л. сж ни дали желѣзницитѣ, а ние всѣка година плащаме

40.000.000 л. лихви и погашения, ние всѣкога сме въ недоимъкъ, защото онова, за което плащаме 40.000.000 л. — понеже сме правили заемъ за тѣзи желѣзници — ни дава извѣстенъ излишъкъ, а този излишъкъ не се прибавя къмъ онова, което иска да се увеличи вече, тѣй като пѣтицата и желѣзницитѣ отъ день на день трѣбва да се градятъ и отъ тѣхъ за въ бѣдѣ трѣбва да се създаде сила, защото тѣ се разрушаватъ и отъ день на день ставатъ по-нестойчиви на развититѣ сили — ставатъ недостатъчни.

Съмнителниятъ начинъ на разходи отъ тѣзи суми, които ни се прѣдставятъ като приходи, се състои въ старата система на управление у насъ, система на канцеларизъмъ, на партизанщина, ако щете, на забъркване, заплитане и усложняване отъ день на день на държавната машина. Азъ бихъ взелъ за примѣръ на тази система и сега тѣзи 800.000 л., които сж дадени за увеличение на военния бюджетъ. Това е единъ примѣръ на канцеларщина. Който би билъ любопитенъ да се взре въ тия бюджетопроекти, които ни сж дадени, ще види, че главната частъ отъ тѣхното увеличение е паднала сѣ пакъ върху персонала, и то въ канцеларщината. Въ военния бюджетопроектъ имаме увеличение на инспекторитѣ. Правихме една статистика съ единъ воененъ: взехме цифритѣ на колко хиляди войници, на какви голѣми военни части се полага единъ инспекторъ въ Германия; излиза, че тамъ на 100 хиляди и повече войници се пада единъ инспекторъ, а у насъ — на 50.000. У насъ тази тежестъ на канцеларщината отъ день на день расте. Това нѣщо може да се забѣлжи въ всички вѣдомства. Сега, напр., въ военния бюджетопроектъ е прѣдвиденъ единъ генералъ канцеларистъ. Моля ви се, единъ генералъ струва 12.000 л. годишно! Той ще стои въ канцеларията да върши нѣкаква канцеларска работа! Канцеларската работа, г-да, може да бѣде необходима, и като необходима, може да съставлява една производителна сила. Но когато тя е създавана и усложнявана отъ день на день, когато тя храни само себе си, по редъ съображения, това нѣщо не е отъ добро естество. Водителътъ на народо-либералитѣ, г. Геннадиевъ, бѣше наивенъ да ни забавлява съ разсѣждения отъ съвършено общо естество — че и военниятъ бюджетъ билъ производителенъ. Наистина, много наивни разсѣждения той направил. Той каза: — гачели хортуваше на дѣца — прѣдставете си, че ни биха сърбнитѣ въ 1885 г.; тогава производителни ли сж тѣзи военни разходи? Ако тѣ не ни защитѣха тогава да излѣземъ побѣдителни, щѣхме да платимъ толкозъ и толкозъ милиона лева. Производителни ли сж или не? Разбира се, че това е съвсѣмъ наивно, защото не се касае тамъ работата. Азъ бихъ счелъ винаги за голѣмо прѣстѣпление човѣкъ да говори за една необходимостъ за страната армия и сжщевременно за едно намаление на военния бюджетъ, когато отъ сжществени нужди на тази армия се налага увеличение. Тогава би било просто отъ непроизводителностъ, отъ непрѣдвидливостъ да искате намаление на този бюджетъ, намѣсто да го увеличите. Но ние увеличавате персонала: миналата година унищожихте флотата, а тази година я прѣсъздавате и за едни гнели шлюпки поставяте единъ адмиралъ, единъ помощникъ на адмирала, единъ помощникъ на помощника на адмирала и т. н. Това сж съвсѣмъ непроизводителни работи, това сж канцеларщини и, може-би, се диктуватъ отъ съвсѣмъ друго естество. Когато правите заемъ и плащате тия разходи за войската, значи, правите разходи не по силитѣ си и разходвате тия заеми, тия кредити за онова, което не трѣбва. Азъ бихъ се разговорилъ съ г. Геннадиева какви сж тия производителни разходи — да-ли сж тѣзи, за които сега сждатъ генералъ Савова? Азъ се съмнѣвамъ, да-ли ще се докаже нѣщо, защото мѣчно се доказва, но

цѣлъ свѣтъ знае — това е тайна, която е явна за всички — че има гнили работи купени и че има напусто разхарчвани пари. Занапрѣдъ азъ нѣмамъ никакво довѣрие въ тѣзи кредити, въ тѣзи увеличения и въ този начинъ на надкачване на бюджета, както се надзирава сега. Азъ ще се върна сетнѣ на единъ особенъ характеръ на това увеличение, който ми прави особено впечатлѣние.

Има увеличения производителни. Азъ съмъ съгласенъ съ г. министра на финанситѣ, само че той направи едно неумѣстно разсѣждане. Той бѣше недоволенъ отъ увеличението на бюджета по Министерството на народното просвѣщение и каза: „Г-да! Тамъ има нѣкои повишения, които вървятъ автоматично“. Автоматично вървятъ повишенията не само въ Министерството на народното просвѣщение, но и въ много други учрѣждения. Азъ съмъ съгласенъ да оправдая г. министра на войната, че е повишилъ нѣкой способенъ чиновникъ въ министерството, който е билъ до вчера майоръ, днесъ е трѣбвало да стане подполковникъ, а пъкъ е необходимъ за канцеларската работа, и тогава повишаватъ канцелариста, защото той става нѣкакъ си скѣпъ; въ това съмъ съгласенъ. Но когато ние наблюдаваме една необходимостъ, тя ще бѣде една единична необходимостъ; когато виждаме отъ день на день систематично увеличение на разходитѣ сѣ по персонала и че този персоналъ се усложнява отъ день на день по начинъ такъвъ, че се прѣдвиждатъ сѣ по нови административни служби, естествено е, нашето заключение ще бѣде, че у насъ владѣе една бюрократическа канцеларска система, но не една система на нарастване на бюджета, по единъ естественъ начинъ. Тѣзи автоматични увеличения сѣ често отъ морално естество. Вземете по просвѣщението, или по която щете друга частъ; единъ чиновникъ, служилъ отъ дълги години, естествено ще иска едно увеличение на заплатата, като едно морално насърчение за неговата служба. За това ние нѣма да видимъ никому, но казвамъ, когато тѣзи увеличения ставатъ прѣвъ глава, естествено е, че това ще ни тури въ съмнѣния. И тѣзи съмнѣния сѣ вече едно разсѣждане правилно, че у насъ върви система или върви безсистемностъ. Да вземемъ, напр., Министерството на народното просвѣщение. Нашитѣ другари, г. г. демократитѣ, нѣма да ми се сърдятъ, но азъ гледамъ, напр., въ бюджета отъ миналата, а тѣй бѣше и по-миналата година, цѣлъ единъ отдѣлъ — моля ви се, г-да, цѣлъ единъ отдѣлъ — за художествено образование и културни институти 17 хиляди лева; 17 хиляди лева е било по-напрѣдната година, сетнѣ увеличено на 18 хиляди, а тази година е намалено на 14 хиляди лева. Цѣли 14 хиляди лева сѣ излишенъ харчъ, просто отъ канцеларщина. Азъ знаа, че щомъ дойде нѣкой партия на властъ, отговорниятъ министъръ е поставенъ на тѣсно, защото не може да се отърве отъ нѣкой партизанинъ; дошълъ и говорилъ на еди-кой си конгресъ, а сега има намѣрение да стане началникъ на културния отдѣлъ. И министърътъ го направи началникъ на културния отдѣлъ, създава този отдѣлъ несъществуващъ дотогава. Пита се, кои нови учрѣждения сѣ се явили въ това поле, та е станало необходимо едно особено отдѣление въ министерството за туй? Ние бѣхме снѣпи въ засѣдание въ комисията по опрѣдѣляне бюджета на Министерството на народното просвѣщение. Тамъ имахъ случай да говоря и видѣхъ какъ г. министърътъ съвършено искрено се старалъ да съкрати и по тая точка бюджета — искаше да го намали отъ 18 хиляди на 14 хиляди лева; това е, въ всеки случай, похвално и азъ не се сърждахъ да му кажа това. Но и тѣзи 14 хиляди лева сѣ излишни, защото, колко културни учрѣждения имаме ние? Да речемъ, музейтъ, Рисувалното училище и Театърътъ. А той изброи и читалищата като

че-ли за читалищата ще се грижи министърътъ. Тѣ съществуватъ отъ турско врѣме и тогава цѣвѣха по-добрѣ, макаръ че нѣмаше Министерство на народното просвѣщение, нито началникъ на културенъ отдѣлъ. Всичко туй е едно натрупване на машината, защото нѣма кѣдъ да го дѣнете. Това лице иска да заеме това мѣсто; имате на ума си, че трѣбва да настаните едно полезно лице, и сетнѣ си мислите: нѣма да е лошо да имате единъ чиновникъ по това поле повече. А пъкъ ако мислѣхме реално, практически, щѣхме да кажемъ, че ние имаме тѣзи културни учрѣждения, но тѣ сѣ автономни. Директорътъ на библиотеката е едно лице много по-просвѣтено, много по-високопоставено, отколкото началникътъ на културния отдѣлъ и получава по-голяма заплата. Имате единъ директоръ на театра, който получава една по-голяма заплата, отколкото директорътъ на библиотеката и отколкото началникътъ. Имате и други автономни учрѣждения. Защо ви е такъвъ началникъ? Азъ знаа въ миналото и сега, но особено въ миналото — нашитѣ другари демократи нека ме простятъ, че азъ влизамъ въ частности, нашиятъ въпросъ е по-сериозенъ, отколкото туй, но давамъ примѣръ, иллюстрация на това — този човѣкъ, който управлява културния отдѣлъ, е прѣдставителъ на партията и по цѣли дни не се явява въ министерството, защото нѣма работа. И каква е, въ сжщностъ, неговата работа? Да раздава нѣкакви книги. Но това може да върши и подначалникътъ: да раздава книги на нѣкои общини подарѣтъ, да се откупуватъ извѣстни книги и т. п. — такива багатерии, които може и единъ подначалникъ да върши, както и ги вършеше редъ години по-напрѣдъ.

Та, има цѣлъ редъ излишества. Сега тукъ, въ Министерството на народното просвѣщение, пакъ прѣдвиждатъ единъ главенъ инспекторъ повече, отколкото напрѣдъ. Имаме въ всички вѣдомства такива увеличения. Азъ ще взема думата, когато се говори по отдѣлнитѣ бюджетопроекти и ще развия мисълта си, защото сега бихъ се отклонилъ отъ главната тема, но давамъ само примѣръ. Всички тѣзи увеличения сѣ отъ бюрократическо естество. Ние сме една бюрократическа държава *par excellence*; този чиновнически товаръ, който хранимъ, не е по нашитѣ срѣдства и ние би трѣбвало да се въртимъ съ една системна мисълъ и когато се готвимъ да управляваме държавата, прѣдварително да си нагласимъ онова изрѣзване, което ще направимъ, за да знаатъ нашитѣ съзубственици, когато ни избиратъ и пращатъ да управляваме, че ние ще посегнемъ да направимъ това, и ако тѣ сѣ приятели на повече служебни мѣста, нека избиратъ другиги, не и насъ, защото ние ще посегнемъ да съкратимъ бюджета въ тая точка. Но ние нѣмаме тази енергия, защото не бутаме на болното мѣсто, а караме да върви тѣй, както е вървѣло досега, защото иначе нѣма какъ. Тѣй е трѣгнала партизанщината у насъ — извинете, че, може-би, употребявамъ една шаблонна дума, добила единъ звукъ много вѣстникарски, нѣма другъ изразъ. Това е единъ бюрократизмъ изтритъ, който се срѣща само въ Русия, която, струва ми се, само поради това нѣщо не е прокопсала. Имаше, г-да, оратори отъ болшинството доста откровени, които говориха за този начинъ на демагогия отгорѣ. Това бѣше г. Кипровъ и той каза нѣщо похвално. Това е цѣла демагогия отгорѣ, когато говорите за хубави програми, за хубаво управление, за бюджетъ икономиченъ, че той трѣбва да отговаря на нуждитѣ на страната, че увеличение на бюджета трѣбва да става за производителни цѣли, а, отъ друга страна, харатѣ тѣй, както сте критикували въ оппозиция, че бюджетътъ е съвършено непосиленъ за насъ и че срѣдствата му отиватъ за непроизводителни цѣли. Ето това е една демагогия отгорѣ. Такава една дема-

гогия имаше нѣкога въ 1895 г. отъ страна на народната партия, когато увеличи косвенитѣ данѣци. Тогава се казваше, че косвенитѣ данѣци сѣ една благодатъ за страната, защото народътъ нѣма да ги усѣща и ще плаща този, който има. И единъ отъ идеолозите на болшинството онзи денъ даде цѣла поезия за тази система. Азъ споменахъ, че на насъ а priori дадохъ атестатъ, че ние сме полукulturни, когато говоримъ противъ косвенитѣ данѣци. Е добръ, когато вие имате прѣдвидени разходи въ бюджета и нѣмате сила да ги съкратите, когато вамъ ви искатъ увеличѣние на военния бюджетъ и не можете да откажете, когато ви искатъ увеличѣние на цивилната листа и нѣмате сила да откажете, естествено е, че ще наложите, ако не единъ данѣкъ, другъ, ако не косвенъ, ще наложите прѣкъ, ако не прѣкъ, ще наложите косвенъ. Какъвъ данѣкъ ще наложите, това е другъ въпросъ; но когато сждимъ кое е пригодно и кое не, позволеге ми да се съмнѣвамъ въ ефекта на тази демагогия. Въ 1895 г. народната партия се хвалѣше, че тя ще се сближи съ земледѣлцитѣ, както и сега се говори, идиализираше се, че нашето селско население, което ще стане богато съ врѣме, ще стане раг excellence буржоазия, ще се съедини съ народняцитѣ, които сж зараждащата се буржоазия въ България, и ще направятъ една великолѣпна партия. И тогава се демагогствуваше и се казваше: ако посегнемъ на прѣжитѣ данѣци, ние ще имаме едно антагонистично движение отъ земледѣлцитѣ; затова ще увеличимъ косвенитѣ данѣци, отъ които единъ селянинъ не разбира. Най-послѣ, прѣдполага се, че той по-малко ще разбере, защото по-малко плаща. Г. Буровъ даде цѣла поезия за косвенитѣ данѣци, като нарече тази система на косвени данѣци универсална, защото тегли отъ всички видове потребителни вещества, потребителни артикули и отъ всички съсловия кой колкото може, и, слѣдователно, косвенитѣ данѣкъ е най-добриятъ, по азъ мисля, че той бъркаше. Той направи една философия очевидно на единъ благосъстоятеленъ човѣкъ, за когото много малко значи, че плаща за захарта, намѣсто 60 ст. — 1-20 л. Ако се вземе въ правило, че между едно население има ималци класи и нѣмалци класи и ако се вземе прѣдъ видъ, че отъ денъ на денъ културата и нуждитѣ на хората растатъ, че всѣки има еднакви нужди, и богатиятъ, и сиромашътъ, то, когато накарате сиромаша да плати 1-20 л. за захарта и той не може да ги плати, вие косвено го принуждавате да не употребява захаръ и да живѣе въ мизерия; вие косвено отивате противъ напрѣдъка на страната — противъ благоденствието — не говоря, защото е очевидно, а противъ напрѣдъка — противъ културата на страната, защото въ основата на културата е нужно извѣстно благосъстояние. Когато облагате съ косвени данѣци сжществитѣ артикули, онѣзи артикули, които сж необходими за сжществуването на човѣка, вие го лишавате отъ възможността да живѣе отъ сока на сжществуването му. Вие карате сиромаша-работникъ да плаща за солта акцизъ, когато той безъ солъ не може да живѣе; вие налагате косвенъ данѣкъ еднакво и на солта, на единъ отъ най-необходимитѣ артикули. А пъкъ, г-да, нека си помислимъ какво значение има, какъвъ моралъ ни вселява едно добро управление. Практическата мисль, която лежи въ основата на всѣко схващане за общество, е, че задушно много хора могатъ да си създадатъ по-добро живуване, по-евтинъ животъ, отколкото ако човѣкъ самичкъ иска да си създаде осигуренъ животъ. Прѣдставете си, че само една фамилия живѣе въ България, и тази фамилия иска да бѣде осигурена отъ нашествието на чужди завоеватели, да речемъ на азиатскитѣ завоеватели; прѣдставете си, че тази фамилия иска да бѣде сигурна денемъ и нощемъ, иска да има полиция, иска да има пѣтища, да се

движи кждѣто ще, да има желѣзници и т. н.; естествено е, че тя сама не може да направи това. Турете десетъ фамилии, турете и 15 фамилии, и тѣ не ще могатъ да го направятъ; тѣ не биха могли да направятъ едно шосе отъ едно село до друго. За да имате тѣзи улеснения, за да имате една подходяща политика за по-добъръ животъ, трѣбва да имате сили, трѣбва да имате единъ голѣмъ народъ, скопченъ съ едни хубави прави мисли, за да може да влѣзе въ съотношение съ другитѣ народи и да изиска една колониална политика, и да може да си достави онова, което му е необходимо за неговото сжществуване, да бѣде то по-евтино, отколкото ако бѣше самъ, и да иска да наложи това нѣщо на чуждитѣ държави. Не можемъ да не правимъ това; това е принципъ въ всички благоустроени държави на западъ. Тамъ ще видимъ, че артикулитѣ отъ първа необходимостъ не се облагатъ, а ние сме били принудени да обложимъ и тѣхъ съ косвени данѣци. Сега ако седнемъ да правимъ тази философия и поезия на косвенитѣ данѣци, естествено е, че ние отиваме толкова далечъ, колкото не би трѣбвало да се отива. Но така е — азъ намекахъ и напрѣдъ — когато партизанското управление може да върви и с трѣгнало да върви по слѣпи пѣтища и слѣпо се кара по придобита практика, по придобити навици, не се замисляме за онова, което подхожда на нашитѣ сили. А коренътъ на такова едно зло, на такова едно слѣпо каране изъ слѣпи пѣтища, несъмнено лежи въ общото безсилие на нашия партиентъ животъ. Много пѣти ние сме подлагали на критика това безсилие и сега съмъ принуденъ да го мина и трѣбва да го мина, по естеството на своя прѣдметъ, мимоходомъ. Безсилието ни кара да правимъ такива разходи, които по никой начинъ не бихме правили, ако бихме били критични. Безсилието ни кара сега да мислимъ и за цивилната листа. Г-да! Хубаво е, актъ на политичностъ е, човѣкъ да замине единъ въпросъ за една малка сума отъ 1—2 милиона лева, когато се касае да се даде тази сума на държавния глава. Държавниятъ глава е прѣдставителъ на държавата, той е нашето лице прѣдъ чуждия свѣтъ, ние сме го повикали, ние го кръпимъ, ние трѣбва да му бждемъ благодарни за добрия редъ, за доброто управление, за доброто усърдие, и за два милиона лева да не правимъ никакъвъ въпросъ. И азъ видѣхъ това държане отъ страна на доста почтени държавници тукъ прѣдъ насъ; и това е хубаво, но, въ всѣки случай, ние трѣбва да вземемъ думата и да кажемъ онова, което не може да ни се каже, и да го кажемъ по единъ начинъ, безъ да се мисли, че изключителното ни желание е да манкираме противъ едно уважение къмъ държавния глава, защото както казахъ, това уважение е, прѣди всѣчко, едно уважение. Но тукъ се касае за обективния фактъ, за нашитѣ срѣдства, а не само за увеличѣние на цивилната листа. Цивилната листа поглѣща и сега доста суми. При другъ случай, може-би, азъ ще направя една статистика, за да покажа какъвъ процентъ отъ своя бюджетъ даватъ по-богати отъ насъ народи на държавния си глава и какъвъ процентъ харчимъ ние. Би могло въ друго врѣме да се постигне нѣщо, ако то се диктува отъ необходимостта, а не сега, когато ние и тѣй сме на тѣсно — и азъ вѣрвамъ, че скоро ще бждемъ извънредно на тѣсно. Безсилието на нашитѣ партии, струва ми се, ги туря и въ положение на крива вѣжливостъ, на крива отстъпчивостъ. Когато единъ държавенъ мжжъ нѣма онакъ независимостъ да вдигне въпроса и да каже своето си вѣто, макаръ даже и на държавния глава, безъ да мисли, че ще бѣде подозрѣтъ въ грубостъ или неолоялностъ, той има слабостта си, болестта си другадъ, а не въ своя характеръ. Слабостта му се крие въ самата организация, на която той е водителъ. Нашитѣ организации сж слаби да обърнатъ вниманието на държавния глава, че срѣдствата, които сега

биха се поискали за увеличение на цивилната листа, сж срѣдства, които не съответствуват на нашитѣ стили, че цивилната листа би могла да остане за по-щастливи врѣмена, когато бихме могли да прѣдставимъ по-уравновѣсенъ бюджетъ. Когато нашиятъ бюджетъ се явява прѣдъ насъ съ филипиви цифри, ние бихме могли да оставимъ увеличението на цивилната листа, за което почтениятъ г. министъръ на финанситѣ каза онзи день, че е единъ прѣдвиденъ фактъ, че увеличение ще има. Това увеличение тор-мозеше и бившето правителство, защото то се изискваше. Това би трѣбвало да ни обърне вниманието и безъ никаква задна мисль, безъ никакво желание да обиждаме нѣкого, напротивъ, съ единъ пълненъ тонъ на самоуважение, да кажемъ, че не е сега врѣмето, защото явно е онова затруднение, въ което ние сме поставени спрѣмо наличността на нашитѣ срѣдства, спрѣмо онова положение, въ което стои нашиятъ бюджетъ. Обаче партийното безсилие и сега ще отстапи прѣдъ увеличението на цивилната листа, но вървамъ, че цѣлото общество ще се погледне, не казвамъ съ едно негодувание, а съ единъ страхъ, че се правятъ нѣща немотивирани съ никаква необходимостъ. Това безсилие личи и въ едно прикриване, което е очевищо при днешното увеличение на бюджета. Азъ гледамъ цифритѣ дадени за военния бюджетъ — тѣ сж много, тѣ сж единъ феноменъ. Министерството на войната, г-да, иска едно увеличение за идущата година отъ 850.000 л. Това увеличение главно се дава за персоналъ. Освѣтъ че увеличението е дадено за персоналъ, но направено е още нѣщо друго, което, увѣрявамъ ви, може да стане само въ една забъркана ориенталска държава, тамъ, където нѣма послѣдователни умове и послѣдователно мислящи хора. Ние прѣди три недѣли гласувахме единъ кредитъ за 3.800.000 л. Азъ прѣдупрѣждавамъ, че зная какво говори, зная всичкитѣ случайности, които, може-би, нуждата кара да не споменавамъ на подробно, но азъ пакъ разсуждавамъ за тази прикритостъ въ бюджета. Прѣди три недѣли се гласува тукъ публично 3.800.000 л. кредитъ, защото въ бюджета за миналата година не сж били прѣдвидени достатъчно вещевени разходи.

М. Такевъ: Г. Страшимировъ! Позволете ми да Ви допълня тукъ. Не е вѣрно, че е имало недоимъкъ въ параграфитѣ на военния бюджетъ; напротивъ, всичкитѣ параграфи по вещевенитѣ разходи въ миналогодишния бюджетъ сж били достатъчни и прѣд-достатъчни.

Д. Страшимировъ: Азъ благодаря за туй обяснение.

М. Такевъ: Вземете си бѣлѣжка.

Д. Страшимировъ: Затуй азъ намернахъ отдевъ и бѣхъ принуденъ да бѣда малко абстрактенъ, прѣдъ видъ извѣстни случайности, за които по-хубаво е да се не говори по-подробно. Вѣрвамъ, че г. Такевъ ме разбира. Но въ всѣки случай, фактътъ остава прѣдъ насъ, че ние прѣди три недѣли гласувахме, по причина че вещевенитѣ разходи, прѣдвидени въ миналогодишния бюджетъ, не сж достатъчни.

М. Такевъ: Още една бѣлѣжка, защото вчера се намѣри другъ ораторъ, г. д-ръ Геннадиевъ, който каза, че и въ демократическо врѣме се посѣгаше на неприкосновенитѣ запаси на армията. Това бѣше една голѣма неистина, та затуй рекохъ да възстановя истината.

Д. Страшимировъ: Работата е, че ние сега виждаме обратното нѣщо: въ новия бюджетопроектъ взема се отъ вещевенитѣ разходи и се прѣхвърля върху

персонала. Значи, ония вещевени разходи, които миналата година не сж стигнали, сега, за бѣдната година се намаляватъ съ 800 хиляди лева. Това може да стане само въ една ориенталска държава. Ако ние искаме да прѣдставимъ единъ искренъ бюджетъ, би трѣбвало дѣйствително да бѣдемъ най-послѣдователни, за да се не изложимъ въ една нелогичностъ въ постѣпкитѣ си. Ние сме сега една независима държава и ако имаме нужда отъ врѣменно усиление на вещевенитѣ разходи, съ други думи, ако имаме нужда отъ извънредни военни припаси, ние можемъ това много смѣло да гласуваме въ Народното събрание и да кажемъ: тъй като народната отбрана, най-сублимната, най-супремната нужда на една нация, диктува да имаме сега такива и такива извънредни разходи, то ние трѣбва да посегнемъ на всичко, на което можемъ, да посегнемъ, за да удовлетворимъ тия нужди. Това можемъ да кажемъ. Но да се зальтѣва, така да се казва, че сега имаме нужда отъ вещевени разходи за 23.400.000 л., когато миналата година сме имали 23.700.000 л., а прѣди три недѣли гласувахме, че не сж били прѣдвидени достатъчно миналата година, че не сж достигнали 3.800.000 л., то ще рече, че за въ бѣдѣще, докрая на годината, ние ще гласуваме другъ единъ кредитъ подъ тая редакция. Тѣй като сега сж, намалени безъ никакво основание съ 300.000 л., то тѣзи 300.000 л. ще прибавимъ къмъ 3.800.000, и тогава тѣ ще станатъ 4.100.000 л. Това ще бѣде първиятъ кредитъ, който ще ни се иска да гласуваме за тѣзи вещевени разходи. Това е едно ипокритство, което не се съгласява нито съ парламентарната логика, нито е достолѣпно за нашия народъ. Ние сме независима държава и като такава ние можемъ да вземемъ прѣдпазителни мѣрки, каквито щете, можемъ да бѣдемъ дипломатични, но дипломацията съ такава явна непослѣдователностъ и съ такова ипокритство въ цифритѣ, не я разбирамъ; това не е нито национално достолѣние, нито, ако щете, нѣкакво държавничество; това е една работа, която може да отчае всѣкого, който иска да мисли послѣдователно. Ние не можемъ да прѣдвидимъ, колко кредити ще имаме до година. И азъ бихъ казалъ, че азъ съмъ искренъ привърженикъ на една силна и хубава армия, и ние получихме похвала отъ всички страни, че имаме добра армия. Е добръ, да стоимъ тамъ, но тогава разумътъ диктува да говоримъ открито за нуждитѣ на армията, защото нѣма отъ кого да се боимъ, и да я държимъ на тази висота, като въ бѣдѣще — ако видимъ, че има излишѣци — създадемъ единъ фондъ за всѣкакви случайности, защото ние трѣбва да имаме това. Защо ви е една силна армия, когато чуждитѣ държави утрѣ ще ви наложатъ контролъ и нѣма да ви дадатъ пари да употребите тази войска, където трѣбва? Защо ви е тогава тази армия? Вие ще нахѣтвате отъ день на день съ такива зальгвания: „Отъ тукъ да вземемъ, отъ тамъ да вземемъ, тамъ да туримъ, това не стига“, за да можете да искате и отъ тукъ и отъ тамъ кредити, безъ да ги знаемъ какъ да отиватъ.

Съжалявамъ, че врѣмето е много късо. Настѣпвамъ да говоря за всички пертурбации, които се прѣд-виждатъ въ Министерството на земледѣлието. Тамъ имаме принципиаленъ споръ съ министъра на търговията. Това лѣто, въ великото Народно събрание, обвинявахъ въ демагогство насъ, които прѣдставя-ваме земледѣлското население въ страната, а именно, че сме се обявили противъ Министерството на земледѣлието. Е добръ, ние прѣдвидѣхме какво може да стане. Въ всѣки случай, съ онази резолюция, която гласувахме тогава противъ всѣко ново Министер-ство на земледѣлието, ние знаехме какво гласувахме. Ние бѣхме принудени така да гласуваме, защото сме за цѣлостъта на конституцията, защото не можемъ да се занимаваме съ дребни посѣгателства

върху нея, понеже тѣ не сѣ културни. Ние казахме: не посѣгайте на конституцията, освѣтъ тамъ, където е потребно; искате да промѣните титлата на държавния глава, искате навсѣкждѣ да кажете царство България, направете го, но членовѣтъ, където се засѣгатъ истинскитѣ интереси на народа, оставете ги за по-добри врѣмена, защото нѣмате моралното право и моралното болшинство да правите това. Ние това казахме и то не бѣше демагогия. Но ние имаме и други материални съображения. Казахме: вие ще правите Министерство на земледѣлието, но ще го оставите безъ кредитъ; вие ще турите нѣколко чиновници повече и нищо повече нѣма да направите. Вие сега давате единъ милионъ лева повече, но обърнете бюджетопроекта и вижте за какво се употребява този милионъ. Г. министърътъ бѣше достатъчно откровенъ да каже, че тѣй като има една видима празнота тукъ, то той ще позволи на Министерството на търговията да вземе чистия приходъ отъ Българската земледѣлска банка. Ние прѣдвидѣхме всичката тази демагогия отгорѣ — това е една чиста демагогия. Вие ще посегнете на чистия приходъ на Земледѣлската банка. Процентътъ за това даде г. д-ръ Генадиевъ: той въ своето врѣме, прѣди нѣколко години, посегна на 25-тъ% отъ тѣзи чисти печалби. Това спомена и г. Теодоровъ. Той каза: възъ основа на този прецедентъ, ние, намѣсто 25%, ще вземемъ 100%, а това е една сума отъ два милиона лева, и сѣ тѣзи два милиона ще покриемъ малко-много онова, което можемъ да покриемъ. Това е една игра свършено непростителна. Азъ прочухъ въпроса — жалко, че е късо врѣмето — и казвамъ, че това ще бѣде единъ отъ най-големитѣ скандали въ ново врѣме, една отъ най-големитѣ демагогии, сѣ което се посѣга на благоденствието, на изгодата на най-многочисленото сѣсловие въ България — земледѣлското. Прѣди всичко, Земледѣлската банка законно е заложила своитѣ приходи за заема, който тя направи въ 1896 г. Въ контракта се споменува, че тази банка не може да посѣга на чистия приходъ, който ще отива да засилва фонда. Но че е посегнато единъкъ сѣ 25% — може да не е послѣдвалъ протестъ, защото процентътъ е дребенъ — и че то е било едно прѣстъпление, това е явно. Тази банка манипулира сѣ разни суми; нейниятъ билансъ се възкачва на 177 милиона лева. Въ тѣзи пари има ипотечарни заеми — 34 милиона, заеми за държавата, общинитѣ и пр. — шестъ милиона, текущи смѣтки подъ ипотека — 8 милиона и пр. Вие спъвате развитието на тази банка. Развитието на банката изисква, щото отъ година на година да нарастватъ нейнитѣ срѣдства, а тѣзи срѣдства ще нарастватъ сѣ она процентъ отъ чиститѣ печалби, който ще се добива постоянно. Когато вие махнете този процентъ, вие лишавате отъ възможностъ онова население, което отъ день на день се пробужда, като отъ день на день има нужда отъ повече срѣдства, отъ най-големата негова подпора — отъ Земледѣлската банка. Вие искате това да направите, за да назначите той или она чиновникъ, или пъкъ да я употребите за една съмнителна цѣль, както е направилъ сѣ 500-тъ хиляди Генадиевъ — може-би, като начало, това е било една грѣшка, но той е прасналъ въ Европа момичета да се специализиратъ, за да станатъ земледѣлци. Това е единъ фактъ, който се знае и който не е никаква тайна. И тѣй, г-да, ние очакваме отъ Земледѣлската банка да прѣвиши, да натрупа повече свои капиталы, за да може въ бѣдѣще да подпомогне на общинитѣ и на частната инициатива. Общинитѣ иматъ нужда отъ свои мостове, отъ свои чешми, води, отъ цѣль редъ други прѣдприятія, за които ще стане нужда да търсятъ евтинъ, добъръ и спокоенъ кредитъ, какъвто ще намѣрятъ само въ своята Земледѣлска банка. А тя е, която сега едва посрѣща всичкитѣ прѣдявени нужди

и за въ бѣдѣще не може по никакъвъ начинъ да посрѣща нарастващитѣ нужди; слѣдователно, тя ще бѣде спъната въ сѣществуванетоъ си сѣ тая мѣрка, която се прѣдвижда сега и която — позволете ми да употребя една остра дума — ми се струва, е една лудостъ. Тя се дължи навѣрно на една разправия, за която се говорѣше въ пресата. Тая разправия е, че министърътъ на търговията и земледѣлието бѣше турилъ петъ милиона лева кредитъ повече за неговото министерство. Г. министърътъ на финанситѣ водимъ, разбира се, отъ свои разумни, добри съображения за икономия, не можалъ да му даде тия петъ милиона, въ слѣдствие на което и внасянето на бюджетопроекта закѣснѣ. Г. министърътъ на търговията и земледѣлието, който се бѣше амбициралъ, турилъ една бѣлѣжка, че петъ милиона лева ще вземе отъ Земледѣлската банка — което бѣше сѣщо такава една лудостъ — и по такъвъ начинъ отново се повърна той бюджетопроектъ и тая бѣлѣжка се прѣмахна. Този бѣше произходътъ на тази разправия, и азъ вѣрвамъ, че това търкане между тия два министри най-послѣ е дало този резултатъ, че г. министърътъ на финанситѣ, ще-не-ще, се е съгласилъ сѣ тая политика на другаря си, щото да се посегне на чистия приходъ отъ Земледѣлската банка.

Г-да! На края свършвамъ сѣ единъ въпросъ; той е въпросътъ за една рекапитулация на туй, което казахъ. Ние, г-да, сме противъ тая безсистемностъ, която се проявява въ нареждането на нашитѣ бюджети и, като отдаваме всичко това на безсилнето на нашитѣ партии, казваме, че безсилнето имъ е въ липсата на организации. У насъ нѣма диференцияция, нѣма онова, което въ странство съставлява едно различаване на класитѣ, у насъ нѣма истински класови интереси. У насъ има една пълна котерийностъ и тази котерийностъ не е само едно обидно название, а тя у насъ е фактъ. Нашитѣ партии се рекрутиратъ отъ лични, частни интереси. Тия лични, частни интереси сѣ цѣль купъ лични домогвания чрѣзъ властта, а тия лични домогвания чрѣзъ властта се изразяватъ въ най-големитѣ злоупотребления или придобивки, но не и сѣ задоволяване на общитѣ нужди. Противъ тази котерийностъ, която се стреми единично всѣкого да забогати — било едного сѣ чиновничество, било друго сѣ концесия, било трети сѣ нѣкакви изгоди, напр., да му направятъ пътъ за фабриката, на четвърти да му отпущнатъ извѣстна концесия за мини, на пети да дадатъ покровителство не зная за какво, най-сетнѣ, ще направятъ заемъ и ще си дѣлятъ комисионата, или пъкъ, ако щете, ще порѣчватъ изгнани вагони — но ние знаемъ, че тая котерийностъ е гнила въ основата си — противъ тая котерийностъ, казвамъ, ние сме противопоставили онова, което прѣдставлява нашитѣ срѣдства. Вънка, въ културнитѣ, напредналитѣ страни, където диференцияцията на общественитѣ сили е достигнала до едно опрѣдѣлено състояние, тамъ има буржоазна класа, тамъ има и работническа класа. У насъ класовата диференцияция не сѣществува и ние противопоставяме една организация на сѣсловията, на еднаквитѣ интереси. Когато сѣществують наши дребни, малки, безсилни партии, които само чрѣзъ моралното влияние могатъ да достигнатъ да запазятъ властта, когато тѣ се състоятъ отъ отдѣлни единици, отъ които всѣка отдѣлно се бори за своитѣ интереси,...

Н. Давидовъ: Както Вие се борите.

Д. Страшимировъ: ... ние противопоставяме сѣсловната организация. Тая организация ще дойде не сѣ свои лични искания и сѣ свои лични домогвания; всѣки нейнъ отдѣленъ членъ е подчиненъ на устава, въ който се казва, че се защищаватъ интереситѣ на сѣсловиято. Тѣзи интереси сѣ по-други; тѣ сѣ единъ колективенъ моралъ, който у васъ лип-

сва, липсва ви и силата, и противъ туй безсилие, противъ това слъпо карание отъ день на день, както завърнете, ние ви противопоставяме колективния моралъ, колективния умъ, и ви казваме: ако има бждше за България — за слабата, малка България — то е въ тая опрѣдѣлена диференция — която, въ всѣки случай, ще бжде прѣходна — въ тоя моралъ на здраво организиране. И азъ вѣрвамъ, че ние само тогава ще имаме едно организирано противопоставяне на злото, на което отъ день на день ставаме жертва, ако и вие за въ бждше се организирате така, че всѣки отъ васъ да заговори въ името на своитѣ класови интереси и създадете една истинска сила. Ние апелираме къмъ всѣкиго, ние апелираме къмъ единъ по-високъ моралъ, но не такъвъ моралъ съ единъ срамъ, съ ипокритство да туряме цифри, съ ипокритство да гласуваме отъ година на година нѣща, които ни правятъ съвършено безсилни и ни погребватъ като държава.

Прѣседателствующъ М. Маджаровъ: Има думата г. Димитъръ Тончевъ.

Д. Тончевъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Азъ говоря послѣденъ, слѣдъ като се изказаха толкова здрави мисли и сжждения по финансовата политика на нашата държава. За това моята рѣчь рискува да бжде слаба; но слабостта на рѣчта не важи, когато народнитѣ прѣдставители сж проникнати отъ грижитѣ за интереситѣ на държавата. Понеже вашето внимание е вече уморено отъ дългитѣ разисквания по прѣдмета, азъ ще се постарая да не излѣза изъ истинскитѣ рамки, въ които тия дебати би трѣбвало да се движатъ. Нѣщо повече: азъ съ едри прихи ще се спра само върху нѣколко въпроса, които иматъ чисто системенъ характеръ.

Първиятъ въпросъ, който трѣбва да занимава народното прѣдставителство и съ който г. министърътъ на финанситѣ откри своето експозе, е въпросътъ: давало ли се е и дава ли се днесъ възможност на народното прѣдставителство въ едно достатъчно врѣме да изучи бюджетопроектитѣ и да може да се произнесе по тѣхъ съ пълно знание на работата. Вие чухте г. министра, когато ви изложи, че отъ самото начало на нашето политическо съществуване и дондесъ нѣма правителство, което да е внесло бюджетопроекта си въ Народното събрание своевременно, тъй както го прѣдписватъ законитѣ. Нашата конституция говори за законитѣ въобще, но когато дохожда въпросъ за бюджета, тя изрично постановява, че изпълнителната властъ трѣбва да прѣдстави ежегодно единъ законопроектъ въ Народното събрание, който законопроектъ е за бюджета. Виждате, слѣдователно, че единствениятъ законопроектъ, за който конституцията счита за добръ да упомене, че трѣбва да се внася ежегодно въ Народното събрание, е законопроектътъ за бюджета. Трѣбваше, прочее, прѣдъ видъ на тази важностъ на този законъ, да се прѣдвиди единъ срокъ, прѣзъ течението на който министърътъ на финанситѣ да е длъженъ не прѣмѣнно да внесе тѣзи бюджетопроекти въ Народното събрание. И такива срокове сж прѣдвидени въ закона за отчетността по бюджета. Обаче г. министърътъ на финанситѣ, като констатира, че нито едно отъ правителствата досега не ги е изпълнило и не се е съобразило съ тѣхъ, прѣдложи едно измѣнение въ закона за отчетността по бюджета: вмѣсто Министерството на финанситѣ да бжде принудено да внася бюджетопроектитѣ въ Народното събрание най-късно на 25 октомврий, да се измѣни този законъ въ смисълъ, што то да може да внася бюджетопроектитѣ не по-късно отъ 1 ноемврий, т. е. да му се продължи срокътъ съ петъ дена.

Министъръ Т. Теодоровъ: До 5 ноемврий.

Д. Тончевъ: Добръ, до 5 ноемврий — т. е. съ десетъ дена. Азъ мисля, г. г. народни прѣдставители, че, прѣдъ видъ важността на внасянето на бюджетопроектитѣ въ Народното събрание, би билъ много полезно за интереситѣ на държавата, ако г. министърътъ на финанситѣ направилъше едно измѣнение въ съвършено противоположна смисълъ, а именно, ако се задължеха министерствата да прѣдставятъ въ Финансовото министерство своитѣ частни бюджетопроекти не по-късно отъ 1 юний, за да може министърътъ на финанситѣ да има всичкото свободно врѣме, когато влиза въ конфликтъ съ разнитѣ министерства по частнитѣ имъ бюджетопроекти и когато се появи между него и нѣкои министри конфликтъ, който би трѣбвало да се разрѣши отъ Министерския съветъ да може, казвамъ, да има всичкото свободно врѣме, начина отъ 1 юний, да пригетви тия бюджетопроекти по-рано. А онзи членъ, който го задължава да внася бюджетопроектитѣ въ Народното събрание, да се измѣни не въ смисълъ да се продължи или да се отсрочи това внасяне по-късно, но, наопаки, да се каже, че бюджетопроектитѣ би трѣбвало да се внасятъ не по-късно — да прѣдположимъ — отъ 16 или 17 октомврий, нѣколко дена слѣдъ отварянето на Народното събрание. По този начинъ измѣненъ законътъ за отчетността по бюджета, ще се даде възможностъ на г. министра да има единъ по-голямъ срокъ, въ който да разрѣши своитѣ спорове по частнитѣ бюджетопроекти съ разнитѣ министерства и да изравни конфликтитѣ по тѣхъ въ Министерския съветъ, а тъй сжщо и той самъ да има свободно врѣме за да ги пригетви за своєврѣменно внасяне въ Народното събрание. Азъ мисля, че при такава една реформа, при токова едно измѣнение на закона за отчетността по бюджета, министърътъ на финанситѣ би могълъ тогавъ да се съобразява съ изпълнението на тѣзи срокове и на-да-ли би се прѣдставилъ случай да се обвинява нѣкой финансовъ министъръ, че не е внесълъ своєврѣменно бюджетопроектитѣ въ Народното събрание.

Този е, г. г. народни прѣдставители, първиятъ въпросъ, който е отъ най-важнитѣ и съ който откри своята рѣчь г. министърътъ на финанситѣ.

Слѣдъ него, г. г. народни прѣдставители, иде вече самата сжщностъ по бюджетопроектитѣ. Бюджетътъ на държавата за 1912 г., г. г. народни прѣдставители, ни е прѣдставенъ по законопроекта съ единъ разходъ отъ 188.578.440 л. Тази цифра, която е прѣдставена въ законопроекта за бюджета за държавата за 1912 г., е ли цифра, която ще остане постоянно означена, постоянно опрѣдѣлена за докрая на 1912 г.? Всичкитѣ, които говориха по този въпросъ, г. г. народни прѣдставители, изказаха едно съмнѣние. И азъ съмъ тъй сжщо отъ тѣхната категория: и азъ изказвамъ съмнѣние, че прѣзъ течение на 1912 г. бюджетътъ за нея ще остане въ размѣръ на тази цифра, въ която е показанъ. Не ни се даде едно точно изложение за финансовото упражнение прѣзъ послѣднитѣ десетъ мѣсеца отъ 1911 г., а тъй сжщо и за направенитѣ порѣчки, за да видимъ, да-ли правителството не е поело нѣкакви си ангажменти, за които ще се поискатъ свѣрхсѣмѣтни кредити; не ни се каза, да-ли прѣзъ течението на годината нѣма да настѣпятъ такива събития, прѣдвидени отъ министерството, които биха поискали единъ особенъ свѣрхсѣмѣтенъ кредитъ — а нѣкъ такава събития ние можемъ още отсега да прѣдвидимъ, и да кажемъ, че и заради тѣхъ ще се искатъ свѣрхсѣмѣтни кредити, безразлично отъ тѣхния размѣръ. Ние знаемъ, че прѣзъ тази година ще настѣпи 25-лѣтното отъ царуването на нашия господаръ; ние знаемъ, че, може-би, ще станатъ и други тѣржества, и тия тѣржества искатъ тъй сжщо свѣрхсѣмѣтни кредити; обаче ние не виждаме нито указание въ самия бюджетопроектъ, нито даже загатка въ експозето на г. министра на

финансите по този въпрос. Съ това искамъ да кажа, г. г. народни прѣдставители, че много е основателно онова съмнѣние, което изказаха г. г. народните прѣдставители, че бюджетътъ за 1912 г. нѣма да остане на тази цифра, 188 милиона, която е показана въ бюджетопроекта.

Г. г. народни прѣдставители! Като знаемъ онова, което г. министрътъ на финансите е проповѣдвалъ въ продължение на дълги години и като опозиционенъ депутатъ, и като титуляренъ министъръ въ поминалите врѣмена на народната партия, азъ за себе си лично очаквахъ да ни прѣдстави той едно изучаване на всичките безполезни разходи; съ една рѣчь, азъ очаквахъ отъ г. министра на финансите истинска финансова реформа; но, било по липса на врѣме, било по каквито и да било съображения, вмѣсто очакваното отъ г. министра на финансите, ние виждаме, че ни се внасятъ бюджетопроектитъ съ всичките недостатѣци на бюджетитѣ отъ миналите управления, ние виждаме, че ни се прѣдставятъ едни бюджетопроекти, които не сж нищо друго, освѣнъ буквално, копие, може да се каже, отъ бюджетитѣ на миналите управления. Азъ се надѣвамъ, че ако г. министрътъ не е могълъ да ни прѣдстави сега тия финансови реформи, които ние сме въ право да очакваме отъ него, тия изучавания на разнитѣ служби, то въ идущата година това ще бѣде направено и ще ни бѣде прѣдставено.

Понеже бюджетопроектитъ не прѣдставятъ нѣщо ново, нито въ отношение на финансови реформи, нито въ друго нѣкое отношение, азъ считамъ, г. г. народни прѣдставители, че бихъ злоупотрѣбилъ съ вашето внимание, ако се спра въ подробности върху разнитѣ бюджетопроекти. Прѣдпочитамъ да се спра върху нашата данѣчна система, да разгледамъ нѣкои нейни недостатѣци и да се постарая да посоча, като какво би трѣбвало да се направи въ бѣдѣще, за да можемъ да очакваме отъ министра на финансите за идущата сесия на идущата година да направи това, което е потрѣбно за интереситѣ на страната.

Г. г. народни прѣдставители! Първиятъ принципаленъ въпросъ, който трѣбва да се изпрѣчи прѣдъ насъ, е онова нарастване на бюджетитѣ, онази неискреностъ, съ която се съставятъ тѣ, и обяснението му ще ни даде единъ пъленъ отчетъ за всички тѣзи печални резултати, които се проявяватъ отъ нередовността въ нашето държавно стопанство. Това държавно стопанство, г. г. народни прѣдставители, е такова, че ако прѣзъ течението на една бюджетна година нѣкой отъ народнитѣ прѣдставители се попита, на колко възлиза държавниятъ бюджетъ, напр. прѣзъ 1911 г., той не ще може да си отговори. Нѣма да може да си отговори за това, защото, както се видѣ и както се установи отъ самия г. министъръ на финансите, рѣдко е имало година, която да сключва бюджетнитѣ упражнения безъ свѣрхсметни кредити, само съ онѣзи суми, които сж били показани въ първоначалнитѣ бюджети. Нѣщо повече, г. г. народни прѣдставители, даже ако единъ народенъ прѣдставителъ се попита, извѣстно бюджетно упражнение, което е вече приключено, какъ е приключено, съ дефицитъ или съ излишѣкъ, и на този въпросъ народниятъ прѣдставителъ не само че не би могълъ да си отговори, но не могѣтъ да ни дадатъ отговоръ и самитѣ финансови министри. Както чухме, г. г. народни прѣдставители, отъ толкова души оратори — и азъ ще го упомена послѣ малко — едни и сѣщи бюджетни упражнения за миналитѣ години сж се сключвали, споредъ мнѣнието и възгледитѣ на разнитѣ министри, ту съ дефицити, ту съ излишѣци. Това е едно печално зрѣлище, което

нашата страна прѣдставлява въ това отношение. Не може едно бюджетно упражнение, по мнѣнието на единъ финансовъ министъръ, да бѣде сключено съ излишѣци, а по мнѣнието на другъ, да бѣде сключено съ дефицити. За този въпросъ азъ ще говоря малко по-послѣ, когато се спра върху въпроса за излишѣцитѣ и за дефицититѣ. Засега, г. г. народни прѣдставители, азъ ще се спра върху единъ принципъ, за прилагането на който азъ всекогашъ съмъ ратувалъ и който, тѣй сѣщо, фигурира въ програмата на народната партия; той е изказанъ отъ прѣдставителитѣ на тази партия въ много рѣчи. Този принципъ, г. г. народни прѣдставители, е единството въ бюджета. Азъ мисля, че нашата страна би могла да се справи въ финансово отношение само тогава, когато ние се рѣшимъ да изпълняваме точно прѣдписанията на нашата конституция по този въпросъ. Вие знаете, г. г. народни прѣдставители, че, когато е въпросъ за единството въ бюджета, въ разнитѣ страни на континента и задъ океана има два типа конституции. Единиятъ типъ отъ конституциитѣ е, който установява единството въ бюджета въ смисълъ, че въ обикновения, въ редовния бюджетъ се прѣдвиждатъ всичките обикновени и редовни разходи и приходи. Има другъ типъ конституции, които позволяватъ на изпълнителната властъ да похарчи, вѣнъ отъ обикновения бюджетъ, колкото намѣри за добръ, стига само да прѣдстави разхода на одобрение и да бѣде утвърдено отъ Народното събрание. Такава е пруската конституция, такава е данската, само че по-ограничена, такава е и японската. А белгийската, отъ която ние сме заимствували въ повечето части нашата конституция, установява единството на бюджета. Такова сѣщо единство, г. г. народни прѣдставители, постановява и нашата конституция въ отдѣла за бюджета. Споредъ разпорѣжденията на тази конституция, въ обикновения, редовния бюджетъ трѣбва да бѣдатъ вписани всичките редовни разходи, а като свѣрхсметенъ кредитъ може да се иска само онова, което е позволено по чл. 126 отъ конституцията — въ размѣръ единъ милионъ лева за всичките министерства. Но сега вече законътъ за отчетността по бюджета установява други свѣрхсметни и извънредни кредити, които се правятъ за чисто производителни цѣли. Това правило, този принципъ за единство въ бюджета, посетенъ, споредъ моето разумѣние и споредъ моето схващане, въ нашата конституция, не се е слѣдвалъ досега отъ никое правителство. Причината за това може всекогашъ да се е извинявала, но въ всѣки случай тѣй сѣщо е установено, като фактъ, че този принципъ за единството въ бюджета не е спазенъ.

Какъвъ е резултатътъ, г. г. народни прѣдставители, отъ неспазването на това единство въ бюджета? Вие виждате, че единствениятъ резултатъ отъ неспазването на този принципъ за единство въ бюджета е неизвѣстността, на колко съзлизатъ нашитѣ държавни бюджети прѣзъ извѣстни години, а тѣй сѣщо и тѣхното увеличение съ свѣрхсметнитѣ кредити.

Нека направя още отсега, г. г. народни прѣдставители, една забѣлѣжка, че всичките цифри, които ще цитирамъ, прѣдставляватъ една новизна, едно нововъведение въ този смисълъ, че азъ съмъ ги изчислявалъ по такъвъ единъ начинъ, щото да обематъ въ себе си само редовнитѣ разходи, а тѣй сѣщо и редовнитѣ постѣпили само отъ данѣци приходи на държавата, и че въ тѣзи цифри, които азъ ще цитирамъ, не влизатъ извънреднитѣ кредити за пострѣйката на желѣзници, на пристанища и др. Тѣй щото, г. г. народни прѣдставители, като не се е спазвало единството въ бюджета...

Министъръ Т. Теодоровъ: Желѣзници, пристанища и...

Д. Тончевъ: Желѣзници, пристанища и пѣтища. И тъй, г-да, азъ имамъ цифри за единъ периодъ отъ 1901 до 1910 г.

М. Такевъ: Ако обичате, г. Тончевъ, за освѣтление да Ви попитамъ.

Д. Тончевъ: Да.

М. Такевъ: Какъ въ Вашитѣ цифри ще считаме или ще четемъ недоборитѣ?

Д. Тончевъ: Недоборитѣ влизатъ вътрѣ въ приходитѣ.

М. Такевъ: Само постѣпилитѣ.

Д. Тончевъ: Тѣ ще влѣзатъ въ приходитѣ.

М. Такевъ: Ама за кои години?

Д. Тончевъ: Въ моитѣ цифри влизатъ обикновенитѣ разходи постоянни и врѣмenni, изплатени съ срѣдствата, които сж прѣдвидени въ самия бюджетъ, като редовни приходи.

Сега, въ 1901 г., г. г. народни прѣдставители, редовниятъ бюджетъ е билъ прѣдвиденъ 95.677.982 л., а имаме свѣрхсметенъ кредитъ 2.806.916 л., тъй што бюджетътъ, вмѣсто 95 милиона и нѣщо, е станалъ на 98 милиона и нѣщо; въ 1902 г. редовниятъ бюджетъ е билъ 95.585.508 л., а имаме свѣрхсметенъ кредитъ 27.566.783 л.; въ 1903 г. редовниятъ бюджетъ е билъ 98.907.964 л., а е имало свѣрхсметни кредити за 3.235.097 л.; въ 1905 г. редовниятъ бюджетъ е билъ 111.902.920 л., а е имало свѣрхсметни кредити за 17.703.711 л., тъй што цѣлиятъ бюджетъ е станалъ 129.606.631 л.; въ 1906 г. редовниятъ бюджетъ е билъ 114.748.953 л., а е имало свѣрхсметни кредити 24.681.982 л., тъй што цѣлиятъ бюджетъ възлиза на 139.430.935 л.; въ 1907 г. редовниятъ бюджетъ е билъ прѣдвиденъ на сума 128.389.678 л. и сж похарчени свѣрхсметни кредити за 31.763.909 л., тъй што цѣлото бюджетно упражненіе е било сключено съ 160.153.581 л.; въ 1908 г. редовниятъ бюджетъ е билъ прѣдвиденъ на сума 134.615.385 л., а свѣрхсметни кредити сж похарчени 60.247.999 л., тъй што бюджетното упражненіе е сключено съ 194.863.384 л.; въ 1909 г. въ редовния бюджетъ е прѣдвидено 148.396.095 л. и сж похарчени свѣрхсметни кредити 20.046.595 л. и по този начинъ бюджетното упражненіе е сключено съ 168.442.690 л.; и въ 1910 г. редовниятъ бюджетъ е прѣдвиденъ на сума 165.751.774 л. и сж похарчени свѣрхсметни кредити за 40.249.296 л. и по този начинъ бюджетното упражненіе за 1910 г., което ни се раздаде тукъ прѣди нѣколко дена, е сключено съ 206.001.070 л.

Вие виждате, г. г. народни прѣдставители, че бюджетътъ, който въ 1901 г. е билъ 98.484.889 л., въ 1910 г., слѣдъ 10 години, той се увеличава на 206.001.070 л., което прѣдставлява едно увеличение, изразено въ процентъ, 105%.

Д. Петковъ: Г. Тончевъ! Вие казвате, че ще говорите само за редовнитѣ бюджети, а туряте и извънреднитѣ разходи, за които говори отдѣлна глава въ конституцията — за заемитѣ.

Д. Тончевъ: Да.

Д. Петковъ: Не би трѣбвало да ги туряте, ако искате да знаете истинското положение на редовнитѣ бюджети.

Д. Тончевъ: Азъ по тия извънредни бюджети вземамъ само онѣзи свѣрхсметни кредити, които сж

похарчени за обикновенитѣ нужди на държавата, онѣзи разходи, които бѣха прѣдвидени въ обикновенитѣ бюджети. Въ тѣзи свѣрхсметни кредити не влизатъ онѣзи извънредни доходи отъ заемитѣ, които сж похарчени за желѣзницитѣ и за пристанищата. Тѣй што, ако бѣхъ турилъ и тѣхъ, свѣрхсметнитѣ кредити за тѣзи години щѣха да бѣдатъ много по-големи. Азъ съмъ извадилъ тѣхъ. И за това направихъ едно прѣдупрѣждение, че моитѣ цифри сж държатъ сумитѣ, прѣдвидени въ първоначалния бюджетъ, и онѣзи, които сж прибавени въ форма на свѣрхсметни кредити, но само по онѣзи пера, които сжставляватъ редовния бюджетъ на държавата — редовенъ въ смисълъ на всичкитѣ държавни нужди, минусъ постройката на желѣзници и пристанища.

Д. Петковъ: Всички онѣзи кредити сж вотираны съ отдѣлни закони.

Д. Тончевъ: Азъ ще си направя заключение по тѣхъ, защото искамъ съ този новъ начинъ на изчисление, г. г. народни прѣдставители, да си направимъ едно ясно прѣдставление, каква е силата на истинския държавенъ приходъ. Заради това азъ ще раздѣля бюджета на държавата на двѣ: редовенъ бюджетъ на държавата и извънреденъ бюджетъ. Редовниятъ бюджетъ на държавата ще обема, както казахъ, редовнитѣ приходи на държавата, а извънредниятъ бюджетъ на държавата, който ще обема постройката на желѣзници и шосета, ще обема извънреднитѣ приходи, които нѣма да бѣдатъ отъ нищо друго, освѣнъ отъ произведението отъ заемитѣ или отъ нѣкои специални източници, които бихме прѣдвидили.

М. Такевъ: Г. Тончевъ! Ако ми позволите. Въ бюджета за 1910 г. свѣрхсметниятъ кредитъ възлиза на 34 милиона лева — на-ли?

Д. Тончевъ: Сега, г. Такевъ, азъ съмъ изчислилъ, че за тѣзи обикновени нужди на държавата, прѣзъ 1910 г. е похарченъ свѣрхсметенъ кредитъ отъ 40.249.296 л.

М. Такевъ: Но въ този свѣрхсметенъ кредитъ влиза и свѣрхсметниятъ кредитъ отъ 34 милиона лева за издѣлжаване всички стари дългове отъ 1879 лѣто до днесъ.

Д. Тончевъ: Да.

М. Такевъ: Тогава, защо ги отнасяте за 1910 г., когато тѣ сж за всички години отъ 1879 г. до днесъ?

Д. Тончевъ: Защото тѣ влизатъ въ сключеното бюджетно упражненіе, което ни се раздаде прѣди нѣколко дни за 1910 г.

М. Такевъ: Може ли тъй? Дългове, напр., правени прѣзъ врѣме на вашето управление, да ги считате наши свѣрхсметни кредити?

Д. Тончевъ: Сега, г. г. народни прѣдставители, ако ние виждаме една такава картина за нашитѣ разходи, начиная отъ 1901 г., и виждаме, какъ бързо, какъ стремглаво е вървѣло увеличението на бюджетитѣ и въ 1910 г. е достигнало до 206 милиона, което прѣдставлява едно увеличение отъ 105%, нека се попитаме, какъ е било възможно, што народното прѣдставителство, като е съглеждало такава едно нарастване на бюджетитѣ, въ продължение само на 10 години, да не се е заинтересувало и да не се е постарало да тури, тъй да се каже, една спирачка; защото всички, които говориха тукъ, признаха едногласно, че това увеличение е правено съ голѣми ско-

кове. Азъ си го обяснявамъ много добръ, г. г. народни прѣдставители, защото въ продължение на толкова години слѣдимъ нашия общественъ животъ. Прави се редовенъ бюджетъ и се внася въ Народното събрание. Народнитѣ прѣдставители, особено когато сесията бѣше само отъ два мѣсеца, иматъ на рѣката си — да прѣдположимъ една година, напр., 1906 г. — че редовниятъ бюджетъ за нея година, като разходъ, е 114 милиона лева. Никому още не иде на умъ и нѣма никакви данни, за да вѣрвамъ, че бюджетътъ за нея година, вмѣсто 114 милиона, ще стане 139 милиона лева. Прѣзъ течение на годината, разнитѣ министерства харчатъ за разни нужди, които не сж били прѣдвидени въ бюджета; искатъ чрѣзъ финасовия министъръ разни свѣрхсмѣтни кредити. Народното прѣдставителство нѣма на рѣката си нѣкакво особено изложение на министра на финанситѣ, за да слѣди, че докато бюджетътъ въ 1906 г. е билъ обозначенъ съ цифрата 114 милиона и като му се прѣдлагатъ послѣдователно толкова и толкова свѣрхсмѣтни кредити, той се възбужда на еди-колко си, ами, наопаки — като по единъ сюрпризъ днесъ му поискатъ единъ свѣрхсмѣтенъ кредитъ за толкова милиона лева, народното прѣдставителство ги гласува, безъ да си даде смѣтка, безъ да провери, съ колко този свѣрхсмѣтенъ кредитъ увеличава обикновения бюджетъ. Слѣдъ малко врѣме, съ другъ единъ законъ, му се поискатъ други свѣрхсмѣтни кредити и по този начинъ съ нѣколко послѣдователни закони за свѣрхсмѣтни кредити обикновениятъ бюджетъ се увеличава въ единъ голѣмъ размѣръ.

Значи, системата, по която сж се прѣдвиждали обикновенитѣ разходи на държавата и по която сж се уголѣмвявали по такъвъ единъ начинъ, чрѣзъ свѣрхсмѣтни кредити, който избѣгва отъ вниманието на народнитѣ прѣдставители, е допуснала това увеличаване. Азъ даже прѣдполагамъ, че при тази система министърътъ на финанситѣ много пати не може да си даде отчетъ, като на каква цифра ще възлѣзе въ края на крайщата бюджетното упражненіе за тази година, за която той е изисквалъ толкова свѣрхсмѣтни кредити. Нѣщо повече.

Н. Апостоловъ: И Вие сжщо ще направите.

Д. Тончевъ: Нѣма съмнѣние, . . .

Н. Апостоловъ: Интересно бѣше, че въ 1906 г. ние направихме въоръжения, които вие не бихте могли да направите съ редовнитѣ приходи на държавата.

Д. Тончевъ: . . . че всички правителства, не само нашето, но начина отъ много по-далечна епоха, сж правили сжщо. На-ли се изказа тукъ едно желание, като се намѣрятъ недостатѣцитѣ на миналата система, да може да се въведе нѣкоя реформа, която да не позволи въ бѣдѣще повтарянето на такива грѣшки?

Има още едно обяснение за нарастването на бюджетитѣ по този начинъ: правителствата, които сж съставлявали бюджетитѣ въ една по-малка цифра, може-би, не сж имали куража, не сж имали смѣлостта да излѣзатъ прѣдъ народното прѣдставителство и да му прѣдставятъ, че бюджетътъ, да прѣдположимъ за 1910 г., ще бѣде 206 милиона лева; защото, ако изпълнителната властъ, ако министърътъ на финанситѣ дойдѣше въ 1910 г. и прѣдставѣше единъ бюджетъ за 206 милиона лева, може-би, щѣше да възбуди недоволството на всичкитѣ народни прѣдставители. И по този начинъ министърътъ намира единъ експедиентъ, единъ особенъ начинъ: прѣдставя само 165 милиона като редовенъ разходъ и приходъ, а пѣкъ разликата до 206 милиона лева, ще я вземе въ форма на единъ свѣрхсмѣтенъ кредитъ.

Може-би да е имало едно трето съображение, че министритѣ на финанситѣ сж намирали за добръ да

не правятъ лошо впечатлѣние въ странство, като прѣдставятъ размѣра на истинскитѣ нужди на държавата, а пѣкъ не могатъ да намѣрятъ редовни държавни приходи, съ които да ги покриятъ, а наопаки, ще трѣбва да прибѣгватъ къмъ помощта на заеми, съ които да покриватъ най-обикновенитѣ разходи. Кои сж били истинскитѣ съображения за това, г. г. народни прѣдставители, да-ли е било едното, или другото, азъ не зная, но, въ всѣки случай, това е фактъ, на който всички трѣбва да обърнемъ особено внимание, и въ бѣдѣще поне да установимъ една обща практика, че както вътрѣ въ страната, тѣй сжщо и вънъ, въ странство трѣбва да знаятъ, че бюджетнитѣ разходи за еди-коя си година трѣбва да бѣдатъ въ еди-каква си цифра; напр., че бюджетътъ за 1910 г. трѣбва да е 206 милиона — безразлично отъ съображенията, че съ това може да се направи едно лошо впечатлѣние, че бюджетътъ е билъ увеличенъ въ сравнение съ миналитѣ години съ 105%.

Ето защо азъ мисля, че най-малкото, което можемъ да искаме отъ г. министра на финанситѣ, за да не се повтарятъ тия явления въ бѣдѣще, е да се слѣдватъ, да се изпълняватъ прѣдписанията на конституцията въ това отношение, които установяватъ единството на бюджета. Въ такъвъ случай ние ще имаме на рѣцѣтъ си единственъ и искренъ бюджетъ или поне максимално искренъ, защото свѣрхсмѣнитѣ кредити ще бѣдатъ минимални и, както казахъ, всѣки единъ, както вътрѣ въ страната, тѣй сжщо и вънъ, въ странство, може да бѣде спокоенъ.

По поводъ на това увеличение на бюджетитѣ, г. министърътъ на финанситѣ има добрината да ни успокои малко съ нѣкои свои съображения, като каза, че народътъ не трѣбва да се плаши отъ увеличението на бюджетитѣ, защото, народътъ съ това увеличаване на бюджетитѣ, се увеличава и благосъстоянието на народа, увеличава се и народното богатство.

Министъръ Т. Теодоровъ: Не е така. Съ увеличението на народното богатство се увеличаватъ и бюджетитѣ.

Д. Тончевъ: Да, това е сѣ сжщото.

Първиятъ и главниятъ признакъ отъ успокоителенъ характеръ, на който се спрѣ г. министърътъ, е търговскиятъ ни билансъ. Той ни изложи, както чухме, че въ продължение на едно десетилѣтие нашиятъ износъ и вносъ сж порастали дотолкова, г. г. народни прѣдставители, щото нарастването или увеличението на бюджетитѣ нѣма защо да ни безспокои.

Г. г. народни прѣдставители! Азъ мисля, че за една малка земеделска страна, каквато е България, дѣто производството на народа не е толкова голѣмо, за да може да се отдѣли като износъ, за натрупване на богатства, ами се прави на износъ, само да се взематъ пари, за да си платятъ данѣцитѣ и да си покриятъ най-необходимитѣ нужди, такова едно указание, такова едно успокоение на-да-ли би било оправдано; то може да се оправдае само въ такъвъ случай, ако ние можехме да констатираме, че увеличението на износа, въобще на търговския билансъ на годината, заедно съ вноса, расте въ нѣкаква прогресия съ увеличението на бюджета. Но, г. г. народни прѣдставители, ако направимъ едно сравнение въ това отношение, за да видимъ въ какъвъ размѣръ, въ какъвъ процентъ е увеличенъ бюджетътъ и въ какъвъ процентъ е нарастналъ вносътъ и износътъ, ние нѣма да дойдемъ до успокоителни резултати, защото, както ви приведохъ примѣръ по-рано, ние видѣхме, какво е увеличението на бюджетитѣ — съ 105%. Азъ имамъ тукъ, г. г. народни прѣдставители, едно извлѣчение за износа и вноса отъ нѣколко години; раздѣлямъ ги на петилѣтие: отъ 1889 г. до 1893 г. имаме износъ 77.760.258 л., отъ

1894 до 1898 г. — 77.120.744 л., отъ 1899 г. до 1903 г. — 80.395.531 л. и отъ 1904 г. до 1908 г. — 131.620.930 л., както го отбѣлѣжи и г. министърътъ на финанситѣ. Тѣй шото въ продължение на нѣколко години — отъ 1889 г., почти 20 години, ние имаме едно увеличаване на търговския ни билансъ само съ 64%, когато увеличаването на бюджета ставаше съ 105%. Сега, г. г. народни прѣдставители, помѣ има такава дисхармония, такава едно несъотношение въ увеличението на износа, отъ една страна, и увеличението на бюджета, отъ друга, азъ мисля, че ние бихме били прави, ако се безпокоехме отъ увеличението на бюджета. Г. министърътъ като изкара едно заключение, че увеличението на вноса и износа е единъ признакъ за благосъстоянието на народа, мисля, че изпусна едно главно съображение изъ прѣдъ видъ. Въ какво се проявява това благосъстояние на народа? Само въ разликата ли? Азъ мисля, че трѣбваше да ни се покажатъ нѣкои по-осезателни външни признаци. Но, г. министърътъ — може-би за това, защото нѣмаше на рѣжѣ данни или изпусна да упомене — не ни каза, да-ли българскиятъ народъ, въ слѣдствие на това увеличаване на благосъстоянието му, е изменилъ даже начина на живота си; да-ли той живѣе сега по-добъръ, и въ какво се състоятъ тия признаци за единъ добъръ животъ на българския гражданинъ. Наопаки, ние виждаме, че животътъ на българския земледѣлецъ, който съставлява $\frac{3}{4}$ отъ населението, е въ сжщото, може-би, положение, въ каквото е билъ прѣди години.

Г. министърътъ щѣше тѣй сжщо да ни успокои, ако ни бѣше казалъ и другъ единъ признакъ: какъ, въ какъвъ процентъ е било увеличаване народното богатство. Доколкото азъ можахъ да схвана, г. министърътъ на финанситѣ каза: „Азъ оставямъ настрана оцѣнката на народното богатство, което нѣкои възкачватъ на толкова и толкова милиарди; азъ ще взема, каза той, други признаци“. Въ просвѣтениа свѣтъ, г. г. народни прѣдставители, когато искатъ да покажатъ, че народътъ се намира въ извѣстно благосъстояние, че въ това отношение той е направилъ извѣстенъ напредѣкъ, опрѣдѣлятъ го чрезъ увеличението на народното богатство, защото, ако народното богатство е стабилно, въ смисълъ, че неговиятъ прѣдметъ е единъ и сжщъ, че къмъ него не се прибавя нищо ново, не може да се говори, че има увеличаване на народното благосъстояние. Ние какво имаме въ нашата страна? Извѣстна площъ, извѣстна територия на България, която дава извѣстно производство. Възможно е стойността на тази земя, на тази площъ, прѣди 10 или 15 години да е струвала, да прѣдположимъ, два милиарда. Днесъ, по причина на общото поскупняване на недвижимитѣ имоти, тази площъ на България може да е възкачила своята стойностъ и да бѣде оцѣнена, да прѣдположимъ, на 4—5 милиарда. Може ли да се каже, че съ това е увеличено народното благосъстояние? Най-компетентнитѣ въ това отношение хора казватъ: „Не“, защото тази земя е прѣдначалена за вътрѣшния животъ на населяющитѣ я; цѣната ѝ може да се намали и по-долу отъ два милиарда. Освѣтъ това, тя не може да бѣде прѣдметъ на една всеобща търговия, въ смисълъ да се продаде и купи съ пари изцѣло. Увеличение на народното богатство, казватъ тѣ, има тогазъ, когато се натрупа и когато се създаде нѣщо ново, дотогазъ несъздадено. Напр., г. г. народни прѣдставители, въ извѣстенъ периодъ въ нашата страна не е имало никаква индустрия, или е имало много малка, да прѣдположимъ, на 5—10 милиона лева. Изминаха се, да прѣдположимъ, десетъ години, и ние имаме индустрия, която прѣдставлява една стойностъ не вече на десетъ милиона, а на 100 или 200 милиона. Значи, има увеличение на народното богатство съ толкова милиона. Народното богатство е било изчислявано въ

Англия, въ Германия, въ Франция, въ Съединенитѣ-щати и отъ увеличението, което е направено, правятъ вече заключение за увеличението на народното богатство. Така, въ Англия, г. г. народни прѣдставители, въ 1885 г. народното богатство е оцѣнено на 250 милиарда лева, а въ 1903 г. е било оцѣнено на 285 милиарда. Значи, за 18-годишентъ периодъ народното богатство се е увеличило съ 14% или на годината — съ 0.77%. Въ Германия изчислението на народното богатство е ставало много по-често. Така, въ 1886 г. Бекеръ го е изчислилъ на 216 милиарда лева; въ 1899 г. Лексисъ — на 234 милиарда; въ 1900 г. Диксисъ — на 247 милиарда лева и въ 1908 г. Гренцботентъ — на 300 милиарда. Значи, за 22 години общото богатство е увеличено съ 92%, или годишно съ 3.75%. Въ Франция увеличението на народното богатство върви много медлено: на годината се увеличава съ 0.35%. Въ Съединенитѣ-щати, които сж вече символъ на бързото увеличение на народното богатство, въ 1880 г. послѣдното е било оцѣнено на 213 милиарда; въ 1890 г., т. е. слѣдъ десетъ години, е било оцѣнено на 385 милиарда, а въ 1903 г. — на 500 милиарда. Значи, за 22 години е нарастнало съ 135%, или за една година съ 6%. Разбира се, че при такова едно изчисление, когато се види, че се натрупатъ нови индустрии, които прѣдставляватъ нови богатства, тогава народътъ може да бѣде спокоенъ.

Ето защо азъ бихъ изказалъ едно пожелание прѣдъ г. министра на финанситѣ, като се има прѣдъ видъ всичкото значение на такова едно оцѣнение на народното богатство, да може да се нареди, шото неговото изчисление да ставаше по този начинъ и у насъ. То ще бѣде отъ една голѣма полза. Въ другитѣ страни лицата, които се занимаватъ съ тая тежка и деликатна работа, се даже субвансиратъ отъ правителството и, по този начинъ, самото правителство има вече тѣхнитѣ изчисления, като, слѣдъ една малка провѣрка, ги провъзгласява за вѣрни или невѣрни.

Съ това, г. г. народни прѣдставители, азъ си свършвамъ забѣлѣжитѣ по въпроса за увеличението на бюджета въ течението на всички десетилѣтия, които сж изминали.

Сега, г. г. народни прѣдставители, позволете ми да се спра върху единъ още по-важенъ въпросъ, който занимава умоветѣ почти на всички ни и който дава възможностъ на разни спорове. Това е въпросътъ, г. г. народни прѣдставители, за излишѣцѣтѣ, или дефицититѣ на нашитѣ бюджети. Ако раздѣлимъ, г. г. народни прѣдставители, нашия финансовъ животъ на два периода: единиятъ периодъ отъ 1889 до 1903 г., когато всички признаватъ, че иматъ дефицити, и да го наречемъ периодъ на дефицититѣ; а другиятъ периодъ, за който много души намиратъ, че имало излишѣци, да бѣде отъ 1903 г. насамъ и да го наречемъ периодъ на излишѣцѣтѣ — ние ще видимъ, въ такъвъ случай, какъ ще върви бюджетътъ въ това отношение.

Г. г. народни прѣдставители! Прѣди да пристѣпимъ къмъ този въпросъ, позволете ми да кажа, че ми прави едно много тѣжно впечатлѣние фактътъ, че нашиятъ парламентъ въ това отношение прѣдставлява едно печално зрѣлище. На основание на единъ и сжщи данни, единъ министъръ на финанситѣ излиза прѣдъ народното прѣдставителство и му заявява, че бюджетнитѣ упражнения за едни-кои си години били склучени съ излишѣци; дохожда другъ единъ министъръ на финанситѣ, който, на основание на сжщитѣ данни, заявява прѣдъ народното прѣдставителство, че твърдението, мнѣнието на поговия прѣдшественикъ — че бюджетнитѣ упражнения сж били свършвани съ излишѣци — не е вѣрно, че, наопаки, тѣ сж свършвали съ дефицити, . . .

Министъръ Т. Теодоровъ: Голѣми дефицити.

Д. Тончевъ: . . . и голѣми дефицити. — Може ли, г. г. народни прѣдставители, прѣди всичко, да се търпи една такава конституционна аномалия? Може ли да се търпи въ една просвѣтена държава такава една нелоялност, ако мога да я нарека, на изпълнителната власт спрѣмо законодателната: да дойде единъ прѣдставителъ на изпълнителната власт, министъръ, и на основание на извѣстни данни да заблуждава народното прѣдставителство, че бюджетнитѣ упражнения сж се сключвали съ излишѣци; послѣ да дойде неговиятъ замѣстникъ, който, на основание на сжщитѣ цифри, като манипулира по другъ единъ начинъ, да изкарва дефицити? Вие, г. г. народни прѣдставители, за какво сте повикани тукъ и за какво сте избрани отъ народа? За да дохождатъ министритѣ единъ слѣдъ другъ послѣдователно да ви заблуждаватъ ли, да ви разиграватъ ли, като ви прѣдставяватъ такава една парламентарна комедия, като единъ ви изкарва излишѣци, а другъ дефицити? Азъ поне за себе си това нѣщо не допускамъ. Каза се, че това разногласие било резултатъ на различнитѣ способности на смѣтане. Г. г. народни прѣдставители! Изпълнителната власт нѣма право да говори прѣдъ васъ по разни начини и нѣма право да изчислява по разни начини. За васъ трѣбва да има само единъ единственъ начинъ; той е начинътъ, който трѣбва да ви опрѣдѣли ясно, положително и безпогрѣшно, дефицитъ ли има или излишѣкъ. Ние не можемъ да бждемъ и не трѣбва да бждемъ прѣдметъ на такава една парламентарна гавра: да дойде единъ и да ни увѣрява, че има дефицити, и да дойде другъ и да ни увѣрява, че има излишѣци. Понеже, г. г. народни прѣдставители, това печално зрѣлище и досега се прѣдставява, понеже виждаме, че, ако очакваме и за въ бжджте отъ нѣкои финансови министри пакъ да ни освѣтляватъ, можемъ да останемъ въ сжщата тъмнина, ние тогазъ трѣбва да потърсимъ за себе си едно мѣрило, съ което да опрѣдѣлимъ, да-ли напистѣ бюджетни упражнения въ миналитѣ години сж се приключвали съ дефицити, или сж се приключвали съ излишѣци. Ние сега можемъ да го направимъ, та когато ще дойде г. министърътъ на финанситѣ, билъ той даже и уважаемиятъ министъръ г. Теодоръ Теодоровъ, да ни обяснява и излага работитѣ, да можемъ вече ние да имаме това лично знание. Нека ние не прѣдоставяме само на изпълнителната власт да ни освѣтлява, защото виждаме, че много пжти, вмѣсто да ни освѣтли, тя ни заблуждава.

Г. г. народни прѣдставители! Като имамъ прѣдъ себе си тѣзи тѣжни факти, азъ се постаряхъ да направя едно точно изчисление на бюджетнитѣ упражнения за онзи периодъ, който се нарича периодъ на излишѣцитѣ, за да видете, начина отъ 1904 до 1910 г., има ли поне нѣкоя година приключена съ излишѣкъ или дефицитъ.

Прѣди да пристѣпимъ, г. г. народни прѣдставители, къмъ моегo изчисление, шѣхъ да пропусна да ви припомнимъ, че покойниятъ Паяковъ, когато прѣдставяваше финансовото положение на страната, намираше, че за периода отъ 1904—1908 г. държавнитѣ бюджети сж се приключили съ единъ общъ излишѣкъ отъ 63 милиона лева. Дойде г. Саллабашевъ подиръ него и той, за сжщия този периодъ, ни направи едно съвършено друго изчисление; той намѣри, че има единъ общъ дефицитъ отъ 155 милиона лева, като каза, че отъ 1904—1908 г. е имало 660.687.521 л. приходи, а разходи за сжщия периодъ — 815.289.135 л.; значи, той намира дефицитъ 155.289.135 л. Отъ този дефицитъ 155.289.135 л. за военни потрѣби били покрити отъ заеми 96.300.000 л.; тѣй че той намѣри единъ чистъ дефицитъ отъ 58.989.135 л. Сега, кога да слушаме, г. г. народни прѣдставители: да-ли

Паякова, който ни увѣряваше тогазъ, че имаме 63 милиона лева излишѣкъ, или г. Саллабашева, който казва, че имаме единъ чистъ дефицитъ отъ 58.989.135 л.?

П. Станчевъ: Да се ревизиратъ каситѣ, за да се види, тамъ ли сж паритѣ, които сж артисали. (Общъ смѣхъ)

Д. Тончевъ: Г. г. народни прѣдставители! Сега, понеже виждаме, че не ни се казва истината — защото почитаемитѣ финансови министри си позволяватъ да манипулиратъ по различни начини — наша длѣжностъ е, ние за себе си да намѣримъ едно мѣрило. И азъ се постаряхъ, г. г. народни прѣдставители, да направя изчисление за годинитѣ отъ 1904—1910 г., за да видимъ, да-ли тѣзи бюджетни упражнения сж се сключили съ дефицити или съ излишѣци, като ви прѣдупрѣждавамъ пакъ, че въ тѣзи цифри, които цитирамъ, влизатъ само обикновенитѣ и редовнитѣ държавни приходи и разходи. За 1904 г., г. г. народни прѣдставители, постѣпилитѣ редовни приходи сж били 115.164.706 л., а редовнитѣ разходи сж били 110.229.681 л.; значи, има единъ дѣйствителенъ, единъ реаленъ излишѣкъ отъ 4.935.025 л. Ето единъ излишѣкъ, който никой не може да успори, защото, когато сж постѣпили въ хазната 115.164.706 л. държавни приходи, безъ никакви заеми, и когато е направенъ само единъ редовенъ разходъ отъ 110.229.681 л., ние виждаме, наистина, единъ излишѣкъ отъ 4.935.025 л. По-нататъкъ, г. г. народни прѣдставители, да вземемъ за 1905 г., постѣпилитѣ редовни приходи сж били 127.601.459 л., а пакъ разходитѣ сж били 129.606.631 л. — значи, съ единъ дефицитъ отъ около два милиона и нѣщо лева. За 1906 г. редовниятъ приходъ е билъ 134.440.656 л., а пакъ редовнитѣ разходи сж били 139.430.935 л. — значи, има единъ дефицитъ около петъ милиона лева. За 1907 г. редовниятъ приходъ е билъ 145.554.389 л., а редовнитѣ разходи сж били 160.153.587 л. — значи, има единъ дефицитъ отъ около 15 милиона лева. Приходитѣ за 1908 г. сж били 153.426.211 л., а редовнитѣ разходи сж били 194.863.384 л. Има единъ дефицитъ отъ 41 милиона.

Д. Петковъ: Ама не сж редовни.

Д. Тончевъ: Азъ ще дойда на края и за армията.

Д. Петковъ: Всѣки кредитъ отъ извънреднитѣ си има своитѣ източници; още при вотирането му се опрѣдѣля, отъ кждѣ ще се вземе.

Д. Тончевъ: Въ цифрата 194.863.384 л. влизатъ само редовнитѣ разходи, въ които вкарвамъ, както ще обясня по-послѣ, така сжщо и разходитѣ по армията.

Д. Петковъ: За войската сж похарчени 10½ милиона лева.

Д. Тончевъ: Но азъ ви прѣдупрѣдихъ, че искамъ да направя такава едно изчисление по разходитѣ, което да обема само редовнитѣ държавни разходи. Значи, подвеждамъ подъ общитѣ разходи всички разходи, които сж употребени за армията. Въ 1909 г., г. г. народни прѣдставители, приходътъ е билъ 166 милиона лева, а разходътъ — 168 милиона; значи, имаме единъ дефицитъ отъ два милиона. Въ 1910 г. приходътъ е билъ 178 милиона лева, а разходътъ — 206 милиона и нѣщо. Имаме, значи, дефицитъ отъ 28 милиона. Тѣй щото, за единъ периодъ отъ седемъ години ние имаме редовенъ приходъ 1.021.037.865 л., а редовенъ разходъ — 1.108.725.976 л.; или за тѣзи години единъ общъ дефицитъ отъ 87.688.113 л., който

раздѣленъ на седемътъ години, дава за всѣка една година срѣденъ дефицитъ 12.525.000 л.

Д. Петковъ: Не е вѣрно.

Д. Тончевъ: И тъй, г. г. народни прѣдставители, по нашето собствено мѣрило за единъ периодъ отъ 1904 до 1910 г. ние имаме реаленъ, дѣйствителенъ излишъкъ само за 1904 г., а за всичкитѣ други години ние имаме дефицити.

Г. г. народни прѣдставители! Отъ какво се явива това разногласие? Отъ прѣсичанията, които ми се правятъ, разбирамъ, че спорътъ е, какви пера трѣбва да влизатъ въ редовнитѣ разходи. Може ли нѣкои отъ обикновенитѣ нужди, нѣкои отъ обикновенитѣ азходи на държавата да се покриватъ тъй сжщо въ произведенията отъ заемитѣ? Най-главно въ това отношение е споренъ въпросътъ за разходитѣ на армията. Нѣкои отъ господата казватъ, че разходитѣ на армията сж толкова голѣми, што на-да-ли би било право и на-да-ли би било възможно да се отнесатъ къмъ редовния бюджетъ на държавата, че тѣ нѣкога по неволя трѣбва да се отнесатъ къмъ извънреднитѣ бюджети на държавата, като се покриватъ отъ произведенията на заемитѣ.

Д. Петковъ: Тѣй се покриватъ.

Д. Тончевъ: Позволете ми, г. г. народни прѣдставители, да изкажа единъ особенъ възгледъ по този въпросъ. Ако има нѣщо, което трѣбва да бѣде постоянно въ една държава и разходътъ на което трѣбва тъй сжщо да е постоянно, въ смисълъ да съществува винаги, то е войската. Разходитѣ за войската трѣбва да фигуриратъ въ всѣки редовенъ бюджетъ, като редовни разходи, били тѣ повече или по-малко. Българскиятъ народъ, ако съзнава, че има нужда отъ армия, нѣма да възстане затова, че разходътъ за поддържането ѝ щѣлъ да бѣде 45 милиона. Достатъчно е да има едно силно правителство, което да излѣзе да каже на народното прѣдставителство, а чрезъ него и на народа, че България, за да може да достигне своитѣ цѣли, има нужда отъ армия, и че тази армия, за да бѣде такава, която би могла да отговаря на своето прѣдназначеніе, не може да се поддържа съ по-малко отъ 45 или 50 милиона. Но да каже това искрено прѣдъ народното прѣдставителство, и то да обсъди, може ли нашиятъ народъ да поддържа такава една армия, която ще му коштува ежегодно 50 милиона лева. Азъ съмъ дълбоко убѣденъ, че ако се направѣше единъ референдумъ по въпроса, желае ли българскиятъ народъ да поддържа такава една армия — колкото и да му излиза скѣпа — която би трѣбвало да отговаря за неговитѣ идеали, почти всичкитѣ избиратели ще гласуватъ въ положителна смисълъ: да държи потребното число войска и да харчи за нея толкова, колкото е потребно, стига да му се каже това искрено и откровенно. Днешното правителство, което изхожда отъ двѣ партии, нѣма абсолютно никакво основание, за да не прогласи тая нужда прѣдъ българския народъ. Нека каже, че нашата армия може да бѣде поддържана, само ако въ бюджета се впишатъ като разходъ 45 или 50 милиона и тогазъ, ако е потребно, нека ги впишемъ въ нашия редовенъ бюджетъ и да ги вземемъ отъ редовнитѣ приходи; а произведенията отъ заемитѣ да отиватъ само за чисто производителни цѣли. Нѣщо повече; ставало е въпросъ не само кѣдъ трѣбва да бѣдатъ стнесени разходитѣ за армията, да-ли къмъ редовния или къмъ извънредния бюджетъ на държавата, но даже да-ли разноскитѣ по една война не би трѣбвало да се отнесатъ къмъ редовнитѣ разходи на държавата, като се разхвърлятъ на нѣколко години. Има велики умове, знаменити мъже — държавници,

които по този въпросъ сж изказали такова мнѣние, което може да ви се види чудновато, а именно, че разноскитѣ по една война, колкото и да сж голѣми, трѣбва да се отнесатъ къмъ редовнитѣ разходи на държавата, като се разхвърлятъ на нѣколко години. Г. г. народни прѣдставители! Гладстонъ, великиятъ мъжъ, името на когото се поменува и цитира твърдѣ често у насъ, въ една своя рѣчь прѣдъ парламента по бюджета, като говорилъ къмъ кои разходи трѣбва да се отнесатъ разходитѣ за армията, а тъй сжщо и разноскитѣ по една война, е казалъ, че ще бѣде голѣмо благодарѣние за човѣчеството, ако и разходитѣ за войнитѣ се отнасяха, разхвърлени за нѣколко години къмъ редовнитѣ разходи на държавата. Защо? Защото, казалъ той, данъкоплатецътъ, върху когото ще се разхвърлятъ такива тежки разходи въ продължение на нѣколко години, и който е едновременно и избирателъ, ще поусмири малко своя шовинизмъ, ще стане по-миролюбивъ, ще стане по-страхливъ въ това отношение, и по този начинъ стѣлкновенията между народитѣ ще намаляватъ и ще дойдатъ до това положение, што да изчезнатъ. Това казалъ великиятъ Гладстонъ. Може би да е прѣувеличено, защото сега войнитѣ сж съпращени съ такива голѣми контрибуции, съ такива голѣми обезщетения, че би било много мъчно да се разхвърлятъ, макаръ и на нѣколко години, върху редовнитѣ бюджети. Но искамъ да кажа, г. г. народни прѣдставители, че когато е въпросъ за редовнитѣ нужди на армията, за обикновенитѣ ѝ разходи, азъ не можахъ да намѣря нѣкое авторитетно мнѣние, което да казва противното. Наопаки, всички икономисти, всички по-свѣтли умове се произнасятъ, че всичкитѣ нужди на армията трѣбва да се покриватъ отъ обикновенитѣ приходи на държавата. Въ този смисълъ се изказа и г. министрътъ на финансите. Ние всички трѣбва да го поддържаме въ това отношение, защото само по такъвъ начинъ ще може да се тури въ бѣджше редъ въ нашитѣ финанси, но трѣбва да имаме куража, трѣбва да имаме смѣлостта да обявимъ на българския народъ, че за армията, ако му е нужна въ този си съставъ, за да може да отговори на своето прѣдназначеніе, не стигатъ тѣзи 40 милиона, които сж означени въ бюджетопроекта, че тѣ сж показани неискрено, че, наопаки, реалнитѣ, дѣйствителнитѣ разходи за нейното поддържане ще бѣдатъ по-голѣми. Тѣй споразумѣни, г. г. народни прѣдставители, по този най-важенъ въпросъ, който, може-би, най-много надува цифрата на свѣрхсметнитѣ кредити — защото, трѣбва да го признаемъ, много отъ тѣхъ сж отишли за изплащане на военнитѣ потреби — ние въ бѣджше поне нѣма да се срѣщаме съ всички тѣзи спорове и съ всичкитѣ тѣзи прѣрекания. Ние ще бѣдемъ съгласни всички въ едно, че главното разходно перо въ бюджета е обдѣржката на армията, съ всичкитѣ нейни нужди, но въ единъ извѣстенъ размѣръ. Съ това ние сами ще морализираме, тъй да се каже, прѣдставителитѣ на изпълнителната властъ, нѣма да ги караме да прибѣгватъ до тѣзи експедиенти, до тази неискреностъ да прикриватъ дѣйствителнитѣ нужди на извѣстно управление, на извѣстна институция; наопаки, тѣ ще иматъ куража сами да дохождатъ прѣдъ насъ съ единъ искренъ бюджетъ.

Понеже, г. г. народни прѣдставители, ние всички сме съгласни въ това, че бюджетитѣ, колкото и да бѣдатъ увеличени отъ нуждитѣ и отъ прогреса на нашата страна, сѣ пакъ върватъ много бързо въ своя размѣръ, и че трѣбва да се позамислимъ, азъ се питамъ: сега, слѣдъ толкова постоянни и непрѣкъснати увеличения, не е ли настѣпила една минута за почивка; не е ли потребно да си дадемъ една почивка, единъ отидъхъ отъ увеличението на бюджетитѣ; нѣма ли да бѣде добръ, да спремъ уве-

личението на бюджетитъ за нѣколко години? Нека употребимъ този промежутъкъ на почивка за стабилизирание на нашитъ финанси, нека го употребимъ за организиране, за реформиране на нашитъ институти. Ако прѣзъ това врѣме постѣпятъ дѣйствителни излишъци, ние лесно ще се споразумѣемъ, за какво трѣбва да се похарчатъ: да-ли да се харчатъ за нуждитъ на войската, както се съгласи г. министърътъ, или да се харчатъ за друго нѣщо — въ всѣки случай, ако има такива, ние лесно ще се споразумѣемъ. Но азъ мисля, че би била полезна една почивка, както е необходимо една почивка на единъ младъ организмъ, който изеднѣжъ расте. Азъ бихъ казалъ, че ако слѣдъ такава една почивка се окажатъ дѣйствителни излишъци, ние можемъ да имъ намѣримъ много по-ползотворно употребление: вмѣсто да се харчатъ за ежегоднитъ нужди на войската, можемъ отъ тѣхъ да образуваме единъ неприкосновенъ фондъ за въ случай на една война; можемъ да образуваме отъ тѣхъ единъ фондъ за конверсия, като смѣтамъ, че г. министърътъ, който ни обяви тукъ, че може да конвертира заемитъ, ще направи една такава конверсия, каквато се прави въ най-богатитъ страни, като се намалва процентътъ, безъ да се увеличава дългътъ; защото има и такива конверсии, каквато бѣше нашата прѣзъ 1907 г., дѣто се намали процентътъ, но се увеличи капиталътъ. Въ най-богатитъ и най-просвѣтенитъ страни конверсията става, както казахъ, като само се намали процентътъ, а дългътъ не се увеличава: замѣнява се облигация срѣщу облигация съ по-малка лихва. Но такава една конверсия може да стане само тогавъ, когато държавното съкровище, като има извѣстенъ депозитъ въ каситъ си, може да покани гражданитъ, или да си получатъ паритъ по конвертирания дългъ, или да му дадатъ една нова облигация.

Министъръ Т. Теодоровъ: Г. Тончевъ! Погрѣшно сте схващали мисльта ми. Ако позволявате, една поправка. Азъ не казахъ така, а казахъ само: безъ да увеличаваме количеството на лихвитъ и погашенията на досегашния държавенъ дългъ.

Д. Тончевъ: Можемъ да дадемъ друго по-големо оползотворение на тѣзи излишъци. Вие чухте, че г. министърътъ се готви да направи една хубава реформа, която ще повдигне страната въ икономическо отношение. То е въпросътъ за иригацията на нашитъ полета. Каква благодатъ, какво щастливо положение би било за нашето отечество, ако днесъ не бихме били принудени да прибѣгваме къмъ заеми за реализирането на тази реформа, а да можахме да я осъществимъ отъ излишъци! Тѣй щото, и тамъ бихме могли да оползотворимъ тѣзи излишъци.

Че имаме нужда отъ една малка почивка, азъ се убѣдихъ отъ слѣдующата смѣтка, която ни показва каква тежестъ лежи върху плещитъ на данъкоплатеца. Въ 1887 г., г. г. народни прѣдставители, вносъ и износъ на всѣки единъ жителъ, на глава, се пада 35 л., а въ 1910 г., т. е. слѣдъ 24 години, вносъ и износъ на глава се пада 73 л. Значи, благосъстоянието на народа — ако можемъ да считаме, че туй е признакъ на благосъстояние — за 24 години се е увеличило съ 110%. Но срѣщу това увеличение на благосъстоянието на страната, което увеличение може да се нарече активъ на благосъстоянието, има и единъ пасивъ. Да видимъ, какъ е увеличенъ той. Този пасивъ се състои отъ държавнитъ ежегодни разходи и държавнитъ дългове. Държавни разходи въ 1887 г. се падатъ на глава по 15 л., а сега на 1910 г. се падатъ на глава 45 л. Значи, увеличението е 200%. Благосъстоянието — вносътъ и износътъ — се е увеличило съ 110%, а държавнитъ разходи сж се увеличили съ 200%. Дър-

жавнитъ дългове въ 1887 г. се падатъ на глава 11-50 л., а прѣзъ 1910 г. държавнитъ дългове на глава се падатъ 143 л. Значи, увеличението на държавнитъ дългове на глава е 1200%. Може ли, г. г. народни прѣдставители, такава едно несъразмѣрно увеличение на тежестта отъ пасива, въ сравнение съ оная отъ благосъстоянието, да не ни безпокои? Ето защо азъ мисля, че това е едно указание, което ни дава да мислимъ, че бихме имали нужда и отъ една почивка.

Сега, г. г. народни прѣдставители, азъ ще свърша съ една друга забѣлжка, която трѣбва да обърне вниманието на всички ви.

Тукъ, г. г. народни прѣдставители, всички, които говориха, се съгласиха — въ това число стои и г. министърътъ на финанситъ — че нашиятъ бюджетъ отъ самото зачатло и досега не е билъ искренъ, или даже не е могълъ да бѣде искренъ: въ разходитъ първоначално сж показвани много по-малки цифри, а послѣ сж били увеличавани съ свѣрх-смѣтни кредити. На какво се дължи тази неискреностъ, азъ по-рано загатнахъ. Но сега ще ви кажа, че, наредъ съ неискреността въ бюджета, има и друга една органическа неискреностъ, съ която трѣбва да ви занимаа. Тази органическа, неискреностъ е неискреността на депутатския вотъ. Върху нея азъ искамъ да кажа нѣколко думи, защото и тя е една отъ причинитъ, за да бѣде бюджетътъ неискренъ. Вие знаете, г. г. народни прѣдставители, че въ конституционния и въ парламентарния режимъ има двѣ самостоятелни власти — законодателна и изпълнителна — които си съпеничатъ, които се борятъ коя отъ тѣхъ да вземе върхъ. Естествениятъ редъ на нѣщата, при едно парламентарно управление, е законодателната властъ да има надмощие, понеже нейнитъ прѣдставители сж пълномощници на народа. Всѣко посѣгателство върху законодателната властъ е и посѣгателство върху самия народъ. Върѣйки това, ние виждаме въ много страни съ парламентарно управление — виждаме го и у насъ — съвършено противното, т. е., че изпълнителната властъ взема надмощие надъ законодателната и я довежда до пълна подчиненостъ на себе си. И у насъ, въ противоположностъ на принципа, че законодателната властъ трѣбва да има надмощие надъ изпълнителната, първата е напълно подчинена на втората, споредъ свидѣтелството на талантия и даровитъ ораторъ отъ болшинството г. Буровъ, който съ своитъ благородни и блѣстящи изрази въ своето безпристрастие може да се издигне до нивото на истината. И дѣйствително, не сж депутатитъ, които направляватъ политиката, — било външна или финансова — на министритъ. Наопаки, министритъ сж, които водятъ, които дисциплиниратъ, които командуватъ болшинството. Естествениятъ редъ на нѣщата е прѣвѣрнатъ: депутатитъ отъ болшинството отчуждаватъ всичката си свобода на мисльта, както и всичката си свобода на дѣйствието. Тѣ трѣбва да правятъ абстракция отъ своитъ лични идеи и да жертвуватъ за спасението на министерството; а това условие, което имъ налага една голѣма абнегация, унищожава всичката тѣхна дѣятелностъ, всичката независимостъ у тѣхъ. Въпросътъ за довѣрието на кабинета е въпросъ, който владѣе надъ всичкитъ други въпроси, и той на всѣка крачка спъва свободата и искреността на гласуването. При този редъ на нѣщата всичкитъ законопроекти по-скоро сж наложени на камарата, отколкото да сж прѣдоставени на нейното свободно разискване, защото болшинството знае, че съ отхвърлянето на едно прѣдложение, което е повикано да обсъжда, се събаря и кабинетътъ. И болшинството мисли, че би било измѣна да отблъсва министерскитъ прѣдложения, защото съ това то би причинило само едно разложение, то би съборило министерството. Въ таквъ

случай благоразумието и тактиката диктуват да се поддържа министерството, защото иначе би се възползувалъ противникътъ. При тѣзи условия депутатитѣ отъ болшинството сж насила дисциплинирани, а съ това и лишени отъ свобода; тѣ сж едно болшинство, за което никакво изборно задължение или убѣждение не съществува, защото всичко се заличава прѣдъ нуждата да се подкрѣпи кабинетътъ. А пъкъ въ едно парламентарно управление, което претендира за демократически характеръ, първото условие за единъ депутатъ е, да бѣде независимъ и при гласуването на едно министерско прѣдложение да не мисли, дали ще заякчи или събори кабинета. Депутатитѣ трѣбва да гласуватъ споредъ съвѣстѣта си, безъ да мислятъ за послѣдствията, които могатъ да послѣдватъ отъ това за министритѣ. Обаче дѣйствителността ни показва съвършено противното. Г. министрътъ на финанситѣ, който е билъ депутатъ въ много събрания, като опозиционеръ, никога не е могълъ съ своето могъщо и убѣдително слово да накара нѣкого отъ правителственото болшинство да гласува иначе. По този начинъ сегашната система фалшифицира искреностѣта на вота: тя го фалшифицира въ областѣта на политиката, тя го фалшифицира въ икономическата и финансовата области. Че това е тѣй, нѣма, освѣнъ да си прѣдставимъ единъ нагледенъ примѣръ отъ насъ. Нека вземемъ двама души депутати отъ болшинството, които сж на противно мнѣние по нѣкой въпросъ отъ нашата външна политика — да прѣдположимъ по македонския въпросъ — по който г. министрътъ си е изказалъ вече мнѣнието; тѣзи двама депутати, ако не искатъ съ своя вота да възползуватъ меншеството, което всѣкога бди и иска да поеме властѣта, биватъ принудени да поддържатъ мнѣнието на министра и да гласуватъ противъ своитѣ собствени убѣждения. Да вземемъ другъ примѣръ отъ финансовата политика. Финансовиятъ министръ внася проектъ за прогресивенъ данѣкъ; по този въпросъ двама депутати сж на противно мнѣние, защото тѣ сж противъ прогресивното облагане; но, за да не се възползува отъ тѣхния вота меншеството, тѣ гласуватъ за този законопроектъ. Слѣдователно, и въ този случай тѣзи двама депутати гласуватъ противъ своето убѣждение.

Ето, г. г. народни прѣдставители, какъ се фалшифицира искреностѣта на вота. Кабинетниятъ въпросъ, като владѣе надъ всичко, налага на болшинството една строга и постоянна дисциплина, която отчуждава депутатската независимостъ и искреностъ.

П. Парапановъ: Ама да не кажете, както г. Страшимировъ, че имало два притока — единиятъ мѣтенъ, а другиятъ бистъръ.

Д. Тончевъ: Имаме ли възможностъ, г. г. народни прѣдставители, съ нѣкакви реформи въ нашето управление, ако не да удушимъ съвършено, то поне да омаломощимъ този — ако мога тѣй да се изразя — вотофагъ, защото само неговото омаломощаване — ако не съвършеното му удушване — е, което може да спомогне, за да се излѣкуватъ всичкитѣ изложени недѣзи? Сѣдалището на този въпросъ не е тукъ. То е при гласуването изборната реформа за пропорционалното прѣдставителство, и тамъ азъ ще си кажа мнѣнието по този въпросъ.

Засега азъ свършвамъ, г. г. народни прѣдставители, своитѣ мисли и своитѣ забѣлѣжки по общитѣ дебати върху бюджетитѣ. И ако съмъ изказалъ нѣкоя си горчива истина, макаръ и въ подсладена форма, то азъ съмъ го направилъ само затова, защото искамъ да остана вѣренъ на своята страсть за щастливата и свѣтла бѣднина на нашето хубаво

отечество, което има още да реализира неизпълнени политически планове. Прѣдъ едно такова добро-свѣстно и обективно отнасяне по всичкитѣ въпроси, които занимаватъ народното прѣдставителство, при такова едно лоялно отнасяне отъ страна на опозицията, правителството, отъ своя страна, бѣ длѣжно или е длѣжно да вземе всичкитѣ мѣрки, за да може да се оправятъ онѣзи недостатѣци, които се констатираха, безразлично, дали това констатиране произхожда отъ опозиционнитѣ депутати, или отъ ония на болшинството. Азъ правя, г. г. народни прѣдставители, тази забѣлѣжка само затова, защото напълно съзнавамъ смѣшното положение, ако мога така да се изразя, на единъ опозиционенъ депутатъ, на думитѣ на когото, по едни или други съображения, не се е придавало досега никакво значение. Ако ние усвоимъ въ бѣдѣще едно по-друго взаимно отнасяне, вѣрвамъ, че ползата отъ нашитѣ разисквания, отъ нашитѣ дебати тукъ, ще бѣде несравнено по-голяма, отколкото е била тя досега. (Нѣкои отъ болшинството ржкоплѣскаха)

Прѣдседателствующъ М. Маджаровъ: Г. г. народни прѣдставители! Понеже врѣмето е доста напѣрдно вече и иде редъ да говорятъ г. г. министритѣ, затова ще вдигнемъ засѣданието и слѣдующето засѣдание ще бѣде въ понеделникъ.

Прѣди да наредимъ дневния редъ, имамъ честъ да ви съобщя, че е получено свѣдѣние, какво депутацията, прѣдвидена въ чл. 35 отъ нашия вжтрѣшенъ правилникъ, за поднасяне отговора на тронната рѣчь, ще бѣде приета утрѣ въ 8 ч. вечерѣта.

Слѣдъ това, имамъ да ви съобщя, че е постѣпило едно запитване отъ страна на г. Димитра Страшимировъ, което той днесъ направи като питане, но послѣ го обърна въ запитване, съ слѣдующето съдържание: (Чете)

„Съгласно чл. 107 отъ конституцията и § 54 отъ правилника за вжтрѣшния редъ, моля г. министра на външнитѣ работи да ми отговори:

„1. Какво е направилъ за възстановление на истината по поголовното клане на българи въ Шипъ;

„2. На кой отъ нашитѣ прѣдставители или консули е заповѣдалъ незабавно да иде на мѣстопроизшествието да направи нужната анкета, макаръ съ рискъ на живота си;

„3. Обърналъ ли се е къмъ приятелски сили за съдѣйствие;

„4. Поставилъ ли е отговорно лице да слѣди отблизо за развитието на събитията;

„5. Събралъ ли е нужнитѣ свѣдѣния за участието на официалнитѣ турски власти въ клането и за насилията на сѣщитѣ върху беззащитното население, които насила продължаватъ въ Шипъ, и на край,

„6. Прѣдупрѣдилъ ли е турското правителство, че всѣко изкривяване на факти, всѣко прикриване, всѣко продължение на беззаконията и неистовствата отъ страна на владѣещото племе въ Турция и отъ страна на властитѣ върху беззащитното българско население въ Шипъ ще се счете отъ българското правителство за прѣдизвикателство и ще принуди послѣдното да вземе съответнитѣ мѣрки“.

Това запитване, както става и съ другитѣ запитвания, ще се съобщи на надлежния министръ, който ще отговори, ако е готовъ, въ опрѣдѣления день за отговоръ на интерпелации.

Ще ви съобщя още, че е постѣпилъ единъ законопроектъ, който се раздаде прѣди малко, отъ Министерството на вжтрѣшнитѣ работи за измѣнението на чл. 120 отъ избирателния законъ.

Дневниятъ редъ, г. г. народни прѣдставители, за понеделникъ ще бѣде:

На първо място, продължение общитѣ дебати по бюджета — изслушване рѣчитѣ на г. г. министритѣ;

На второ място, второ четене на законопроекта за подданството;

На трето място, бюджетопроектът на Министерството на правосъдието;

На четвърто място, първо четене на постъпилия законопроектъ, който сега съобщихъ, отъ Министерството на вътрѣшнитѣ работи за измѣнение чл. 126 отъ избирателния законъ;

На пето място, първо четене на законопроекта за измѣнение и допълнение на закона за устройството на сѣдилищата; и

На шесто място, първо четене на законопроекта за опрощение сумата 678.041'01 л. държавни данъци, дължими отъ несъстоятелни и несъществуващи данъкоплатци.

Това ще бѣде дневниятъ редъ за понедѣлникъ. Засѣданието се вдига.

(Вдигнато въ 6 ч. 25 м. вечерята)

Прѣдседателствующъ подпрѣдседателъ: **М. Маджаровъ.**

Секретаръ: **А. Буровъ.**

Началникъ на Стенографското бюро: **Т. Гълъбовъ.**